

**EN STUDIE AV BARNSKYDDETS SOCIALARBETARES
HANDLINGSUTRYMME I ARBETET MED
HÖGKONFLIKTFAMILJER DÄR BARNETS
BOENDEFORM ÄR VÄXELVIST BOENDE**

Linda Nyström
Magisteravhandling
Socialt arbete
Karleby Universitetscenter
Chydenius
Jyväskylä universitet
Våren 2023

JYVÄSKYLÄ UNIVERSITET

Fakultet Humanistisk-samhällsvetenskapliga fakulteten	Institution Karleby Universitetscenter Chydenius
Författare Linda Nyström	
Arbetets titel En studie av barnskyddets socialarbetares handlingsutrymme i arbetet med högkonfliktfamiljer där barnets boendeform är växelvist boende	
Läroämne Socialt arbete	Arbetets art Pro gradu-avhandling
Datum Våren 2023	Sidantal 53 + 1 bilaga
Handledare Jiri Nieminen	
<p>Sammanfattning</p> <p>Syftet med den här pro gradu-avhandlingen är att undersöka hur barnskyddets socialarbetare upplever det egna handlingsutrymmet i arbetet med högkonfliktfamiljer där barnets boendeform är växelvist boende. Avhandlingen belyser därtill vilka de främsta utmaningarna barnskyddets socialarbetare upplever att är i mötet med högkonfliktfamiljer och vilka insatser som används för att skapa en förändring.</p> <p>Den huvudsakliga teoretiska referensramen för avhandlingen utgörs av teori kring handlingsutrymme. Teorin tar sitt avstamp i Michael Lipskys teori kring den offentliga sektorns gräsrotsbyråkraters handlingsutrymme och går därefter djupare in på specifikt socialarbetarens handlingsutrymme ur både ett strukturellt och ett moraliskt perspektiv. I avhandlingens teoretiska referensram ingår därtill för forskningsfrågan relevanta delar av Björn Bloms och Stefan Moréns KAIMeR teori.</p> <p>Studien är kvalitativ och baserar sig på intervjuer med fyra socialarbetare som arbetar inom barnskyddet. Intervjuerna är gjorda som halvstrukturerade temaintervjuer och materialet har analyserats genom en teoriguidd innehållsanalys.</p> <p>Resultatet av den här studien visar att socialarbetarna väljer att tolka och använda det egna handlingsutrymmet på olika sätt beroende på situation. Samtidigt upplevde flera av respondenterna att det fanns vissa oklarheter kring det egna handlingsutrymmet. Detta framför allt då det gäller gränsen mellan barnskyddets och den familjerättsliga servicens ansvarsområde. Resultatet visar också att socialarbetarna upplever att handlingsutrymmet i vissa fall begränsas av att den service och det stöd som de anser vara en lämplig insats inte alltid finns att tillgå. Socialarbetarna som deltog i studien upplevde det som utmanande att arbeta med högkonfliktfamiljer. Att det upplevs som utmanande bottnar framför allt i känslor av otillräcklighet, svårigheten att åstadkomma en förändring och i att det inom ramen för barnskyddet inte alltid finns verktyg för att arbeta med den ofta mångdimensionella problematik som föräldrarnas konflikter bottnar i. Resultatet visar att socialarbetarens samtal med föräldrarna är den primära insatsen och insatser som används inom ramen för barnskyddet är därtill familjearbete, stödperson och familjerehabilitering. Därtill hänvisas familjerna till familjerådgivning, psykosociala tjänster och tredje sektorns aktörers tjänster.</p>	
Nyckelord: handlingsutrymme, socialt arbete, barnskydd, föräldrakonflikter, växelvist boende	
Bevaringsplats: Jyväskylä universitet	
Annan information:	

FIGURER

FIGUR 1. Ekologisk transaktionell modell för att förstå riskfaktorer, indikatorer och konsekvenser av högkonfliktskilmässa eller separation.....7

FIGUR 2. Tremunksmodellen.....20

INNEHÅLL

1	INLEDNING	1
2	BAKGRUND OCH SYFTE	5
	2.1 Komplexiteten kring en hög konfliktnivå	5
	2.2 Tidigare forskning.....	7
	2.2.1 Barnets situation	7
	2.2.2 Socialarbetarens perspektiv	10
	2.3 Frågeställning	12
3	TEORI.....	14
	3.1 Gräsrotsbyråkrati	14
	3.2 Handlingsutrymme i socialt arbete	17
	3.3 Från handlingsutrymme till handlingar	22
4	METODANSATS OCH MATERIAL	25
	4.1 Metod för datainsamling.....	25
	4.2 Teoriguidad innehållsanalys	28
	4.3 Trovärdighet	29
	4.4 Forskningsetiska överväganden	30
5	RESULTAT	32
	5.1 Socialarbetarnas upplevelse av arbetet med högkonfliktfamiljer.....	32
	5.2 Legala aspekter och organisationens inverkan.....	36
	5.3 Profession och team	39
	5.4 Insatser.....	41
6	SLUTSATS	45
7	DISKUSSION.....	49
	KÄLLOR.....	51

BILAGOR

1 INLEDNING

Det har blivit allt vanligare att barn i Finland vars föräldrar inte bor tillsammans har växelvist boende som boendeform. Det har forskats väldigt lite kring växelvist boende i Finland och uppskattningen av hur många barn som har växelvist boende som boendeform grundar sig på Institutet för hälsa och välfärds statistik. Den statistiken baserar sig på de avtal som fastställts kring vårdnad och umgänge. I en del fall kommer föräldrarna överens om växelvist boende utan att göra något avtal och kring detta saknas då officiell statistik. Växelvist boende är vanligast bland 3–12 åringar och ungefär 30 % av barn med föräldrar som inte bor tillsammans har växelvist boende som boendeform. (Miettinen, Hakovirta, Saarikallio-Torp, Haapanen, Kurki, Kalliomaa-Puha, Sihvonen, Heinonen & Kivistö 2020, 40–41).

Hur många barn som faktiskt har växelvist boende som boendeform utreddes i Finland för första gången i en tilläggsundersökning till Statistikcentralens arbetskraftsundersökning år 2018. Resultatet indikerar att det vid den tidpunkten fanns ungefär 110 000 barn med två hem, med andra ord med växelvist boende som boendeform. Förutom att det i många fall inte finns fastställda avtal kring barnets växelvisa boende så försvåras också uppskattandet av mängden barn som har den boendeformen av att barn fortsättningsvis kan vara skrivna på enbart en adress i Finland. (Finlands Officiella Statistik 2018.) Definitionen på vad som anses vara växelvist boende varierar något. Enligt Institutet för hälsa och välfärd avses med växelvist boende ett sådant arrangemang där barnet bor minst 40 % av kalenderåret hos vardera föräldern. (Institutet för hälsa och välfärd 2022).

Växelvist boende fungerar bäst när föräldrarna är beredda att vara flexibla, litar på varandras föräldraförmåga och är måna om att få upplägget att fungera. Situationen är tyvärr ofta en annan i de fall där föräldrarna vänder sig till rätten eller på annat sätt till myndighetspersoner på grund av de konflikter de har sinsemellan. I de fall där situationen pågått under en längre tid och föräldrarna inte klarar av att skydda barnet från sina konflikter kan detta börja väga tyngre än de fördelar som är förknippade med växelvist boende ur barnets perspektiv. Därför är det viktigt att professionella kan vägleda föräldrarna genom lämpliga interventioner så att föräldrarna kan skapa ett fungerande samarbete som främjar barnets välmående. (McIntosh & Chisholm 2008, 37–38; 50.)

I de fall där konfliktnivån mellan föräldrarna är hög uppstår ofta en oro för barnets situation och välmående. I de mest utmanande fallen blir det många gånger barnskyddets socialarbetares uppgift att följa med barnets situation och hjälpa och stöda familjen. För barnskyddets socialarbetare kan det vara svårt att skapa sig en uppfattning om barnets situation när konflikterna mellan föräldrarna är betydande. Speciellt om anklagelserna mellan föräldrarna är många och visar sig exempelvis i formen av barnskyddsanmälningar. Denna typ av fall kan ta upp mycket av barnskyddets socialarbetares tid och att förändra situationen kan vara svårt. Jag har i mitt eget arbete inom barnskydd och socialservice till barnfamiljer märkt att många socialarbetare anser att det är utmanande att arbeta med den här typen av familjer.

Orsaker till att det upplevs som utmanande att arbeta med dessa barn och föräldrar kan vara dels om socialarbetaren upplever att det egna handlingsutrymmet är begränsat dels om socialarbetarens roll och vilka interventioner som är lämpligast är oklart. Till detta tillkommer svårigheten att fortgående avgöra i vilken mån föräldrarnas konflikter påverkar barnet i sådan utsträckning att barnet är i behov av barnskyddets stöd.

Eftersom växelvist boende som boendeform för barn med separerade föräldrar blivit allt mera vanligt i Finland och eftersom barnets välmående påverkas i de fall som föräldrarna inte klarar av att skydda barnet från sina konflikter så är det viktigt att det bland professionella inom barnskyddet finns ett samförstånd och kunskap kring hur dessa familjer bemöts på bästa sätt. Avsikten är att i den här pro gradu-avhandlingen undersöka hur barnskyddets socialarbetare upplever sitt handlingsutrymme i dessa fall och hur de arbetar med dessa fall och därigenom belysa om det finns en osäkerhet kring tillvägagångssätt och metoder.

När är det då befogat att tala om höga konflikter mellan föräldrarna? Någon entydig definition finns inte att tillgå. Cecilie Sudland (2020) beskriver att det som karaktäriserar en hög konfliktnivå mellan separerade föräldrar är att det mellan föräldrarna finns mycket ilska och fientlighet, det saknas förtroende mellan föräldrarna och föräldrarna har betydande svårigheter med att kommunicera kring saker som rör barnet eller barnen. (Sudland 2020, 248). Kari Sjøhelle Jevne och Oddbjørg Skjær Ulvik (2012) konstaterar att föräldrakonflikter omfattar ett brett spektrum av saker som orsakar oro för barnet ur ett barnskyddsperspektiv och tar förutom samarbets- och kommunikationssvårigheter upp också misstanke om våld eller bristande omsorg om barnet hos den andra föräldern. De tar också upp falska anklagelser mot den andra föräldern. (Jevne & Ulvik 2012, 20).

Socialarbetare ställs dagligen inför komplexa situationer och problem som inte är självklara. För att socialarbetaren ska kunna förstå vad hen erfar och kunna bedöma vilka insatser som är rimliga krävs teoretisk kunskap. (Blom & Morén 2015, 11–12.) Föräldrarnas konflikter och dess inverkan på barnets välmående är just en sådan

komplex situation som barnskyddets socialarbetare ställs inför. Inom barnskyddet finns därtill alltid en viss osäkerhet kring situationer och det kräver ett moraliskt resonemang kring problem, men i det resonandet bör det finnas plats för teoretisk och empirisk kunskap. (Pösö 2012b, 91–92).

Mitt intresse väcktes då jag som ovan nämnt insåg att många socialarbetare upplever det som utmanande att arbeta med familjer där barnets boendeform är växelvist boende och föräldrarnas konflikter har blivit i det närmaste kroniska. Jag anser att problematiken är intressant och mitt intresse väcktes för att öka förståelsen för hur socialarbetare inom barnskyddet upplever arbetet med dessa fall.

Det finns en hel del forskning, såväl nationell som internationell, då det gäller växelvist boende och föräldrakonflikter. Mycket av den forskning som finns utgår dock från barnets perspektiv, det vill säga hur barnets välmående påverkas av växelvist boende och också specifikt kring växelvist boende där konfliktnivån mellan föräldrarna är hög. I de fall där föräldrarna inte lyckas skydda sitt barn från konflikterna och de vänder sig till myndigheter för att få hjälp så är det ofta i många fall just på barnskyddets socialarbetares bord som konflikterna och oron för barnet hamnar. Just därför är det av vikt att belysa detta också ur socialarbetarens perspektiv. Sådan forskning har tidigare gjorts i åtminstone Kanada (Saini, Black, Lwin, Marshall, Fallon & Goodman 2012), Norge (Sudland 2020) och Israel (Katz, Glucklich, Piller, Matty & Efrat 2019). Någon motsvarande forskning har inte tidigare gjorts i Finland vilket gör att det i den här avhandlingen valda perspektivet är förhållandevis outforskat ur ett finländskt perspektiv.

I en tid när barnskyddets socialarbetares arbetsbelastning är erkänt hög är det av stor vikt att identifiera den typ av klientärenden som upptar en proportionellt sett stor del av socialarbetarens tid och där det potentiellt finns en osäkerhet kring det egna handlingsutrymmet. Resultatet av den kanadensiska studien visade att socialarbetarna som deltog i den studien kände sig osäkra kring det egna handlingsutrymmet i den här typen av ärenden. (Saini et al. 2012). De kanadensiska forskarnas forskningsresultat presenteras närmare längre fram.

Genom att undersöka socialarbetares upplevelser av det egna handlingsutrymmet i arbetet med högkonfliktfamiljer är det möjligt att påvisa hur arbetet med dessa ärenden inom barnskyddet ser ut och vilka förutsättningarna är för socialarbetaren att kunna stöda och hjälpa dessa familjer och därigenom främja barnets välmående. Avsikten i den här pro gradu-avhandlingen är därtill att belysa vilka de främsta utmaningarna upplevs vara i arbetet med dessa familjer samt vilka insatser som görs för att förändra barnets och familjens situation.

Avhandlingen inleds med en beskrivning av komplexiteten kring föräldrakonflikterna i dessa fall och en presentation av tidigare forskning. Kapitlet kring tidigare forskning innefattar både vad forskning visat kring föräldrakonflikters

inverkan på barns välmående och vad som framkommit i tidigare forskning kring barnskyddets socialarbetares upplevelser av arbetet med högkonfliktfamiljer.

Det teoretiska perspektiv som tillämpas i denna avhandling utgår från teori kring handlingsutrymme och specifikt då socialarbetarens handlingsutrymme. Därtill presenteras Björn Blom och Stefan Moréns KAIMeR teori till valda delar för att skapa en förståelse för de insatser som följer utgående från socialarbetarens handlingsutrymme.

Den här studien är en kvalitativ studie. Studien baserar sig på intervjuer med fyra socialarbetare som arbetar inom barnskyddet. Intervjuerna gjordes som halvstrukturerade temaintervjuer och materialet analyserades genom en teoriguiddad innehållsanalys.

2 BAKGRUND OCH SYFTE

2.1 Komplexiteten kring en hög konfliktnivå

Det finns det inte någon entydig definition kring vad som exakt avses med en hög konfliktnivå mellan separerade föräldrar. Däremot finns en viss konsensus kring vad som kännetecknar och är karaktäristiskt för konflikterna. I den här avhandlingen är avsikten att undersöka barnskyddets socialarbetares upplevelse av det egna handlingsutrymmet i arbetet med högkonfliktfamiljer och att belysa vilka insatser som görs. För att kunna förstå socialarbetarens upplevelser är det av vikt att belysa komplexiteten kring dessa fall.

Shely Polak och Michael Saini (2019) anser att det faktum att det saknas en konsensus kring vad som avses med en hög konfliktnivå efter en separation gör det svårt för professionella inom det juridiska systemet och professionella inom mental hälsa att identifiera dessa fall och svårt att ingripa på ett effektivt sätt. (Polak & Saini 2019, 117). Min uppfattning är att det samma gäller också inom socialt arbete. Polak och Saini föreslår en omfattande definition som fångar upp komplexiteten och samspelet mellan olika riskfaktorer och konfliktindikationer på ett mångdimensionellt sätt. Genom att skapa en djupare förståelse för fenomenet så är det möjligt att stöda bedömningen av situationen och bidra till att de stödformer som är mest lämpliga för familjens behov blir lättare att identifiera för professionella. (Polak & Saini 2019, 117-119.)

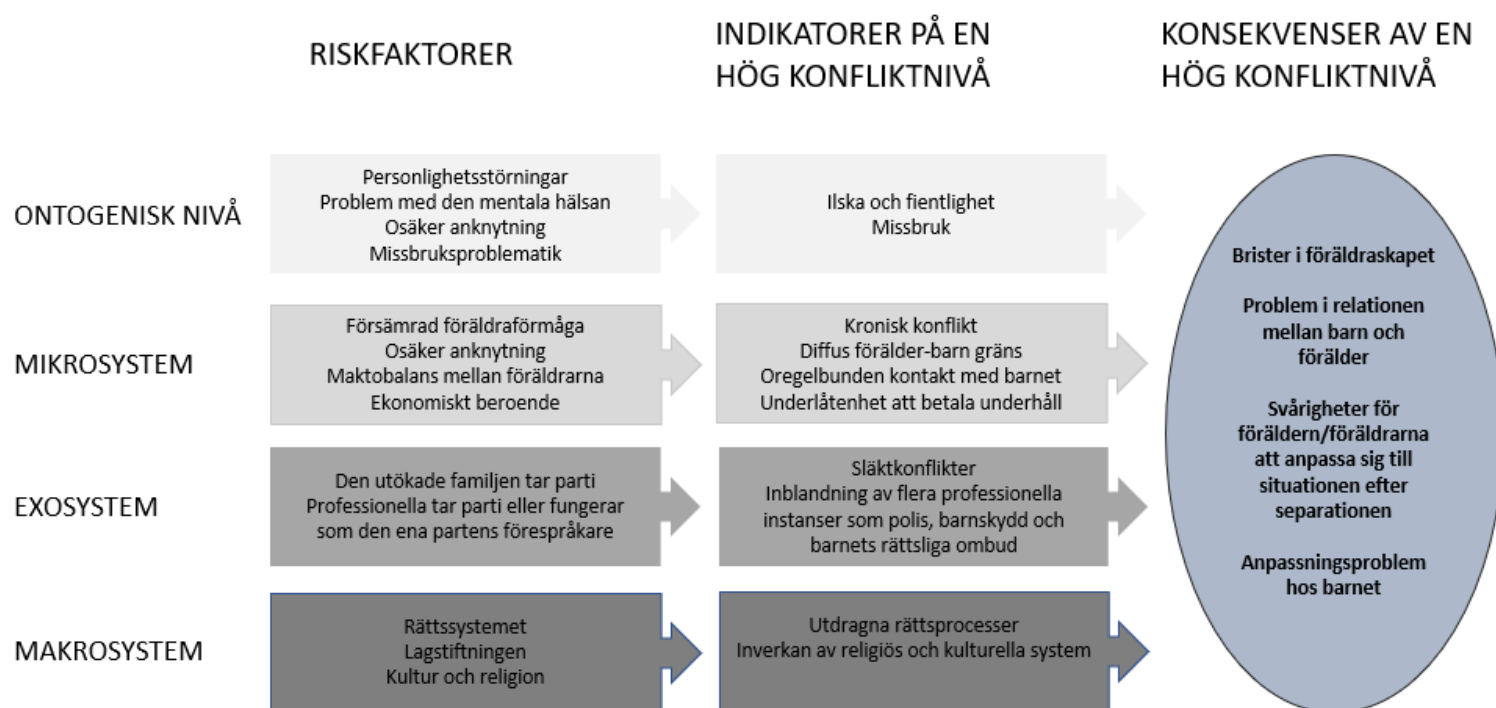
Polak och Saini har skapat en ekologisk transaktionell modell (Figur 1.) som kan användas för att identifiera en hög konfliktnivå. Modellen visar tre domäner som bör tas i beaktande för att man ska förstå vad en hög konfliktnivå kan anses vara. Den första domänen innehåller riskfaktorer som också påvisar sannolikheten för att en hög konfliktnivå uppstår. Den andra domänen visar de faktiska indikationerna på att en konflikt pågår och den tredje domänen i modellen innehåller konsekvenserna av den höga konfliktnivån. (Polak & Saini 2019, 120-121.)

Riskfaktorerna och indikationerna på att en konflikt pågår delas i enlighet med det ekologiska perspektivet in i risker och indikationer på ontogenetisk nivå,

mikrosystem, exosystem och makrosystem. Polak och Saini, som baserar sin modell på en översikt av empiriska studier inom samhällsvetenskap som är relevanta för högkonflikter, fann att de ontogenetiska riskfaktorerna innefattar personlighetsstörningar, problem med den mentala hälsan, osäker anknytning och missbruksproblematik. Riskfaktorer på mikrosystemnivå inkluderar försämrade föräldraförmåga, också här finns osäker anknytning med och därtill maktobalans, ekonomiskt beroende och tiden. I det här sammanhanget ska tiden som riskfaktor förstås som att tiden som gått efter separationen påverkar föräldrarnas förmåga att återhämta sig från den förändring som en separation innebär samt tiden som går till att på ett emotionellt sätt frigöra sig från varandra och hitta nya sätt att kommunicera med varandra. (Polak & Saini 2019, 120–126.)

Inom exosystemet återfinns den riskfaktor som utgörs av att den utökade familjen tar parti för endera parten men också risken som uppkommer om professionella tar parti och fungerar som den ena partens förespråkare. Också kontakten till och inblandningen av barnskyddet eller andra professionella institutioner utgör en riskfaktor inom exosystemet. Riskfaktorer inom makrosystemet är kopplade till lagstiftningen, kulturen, religionen och traditioner. (Polak & Saini 2019, 120–126.)

Polak och Saini synliggör i modellens andra domän de indikatorer som påvisar att det pågår en konflikt. Det handlar om till exempel ilska och fientlighet, missbruk, kroniska konflikter, bristande kommunikation mellan föräldrarna och utdragna rättsprocesser. Dessa är faktorer som får följden att föräldrarna har svårt att anpassa sig till situationen efter separationen, som leder till brister i föräldraskapet, svårigheter i relationen till barnet och till att barnet har svårt att anpassa sig till den nya familjesituationen. (Polak & Saini 2019, 120–126.)

FIGUR 1. Ekologisk transaktionell modell för att förstå riskfaktorer, indikatorer och konsekvenser av högkonfliktskilsmässa eller separation. (Polak & Saini 2019, 121).
Fritt omarbetad och översatt utgående från Polak och Sainis modell.

Polak och Sainis modell belyser hur mångdimensionell problematiken kan vara och är relevant när man försöker förstå barnskyddets socialarbetares upplevelse av det egna handlingsutrymmet och upplevelse av att arbeta med högkonfliktfamiljer inom barnskyddet. Barnskyddets socialarbetare är barnets socialarbetare och utgår från barnets upplevelse och situation, men står samtidigt inför en mångdimensionell problematik när det gäller föräldrar med en hög konfliktnivå.

2.2 Tidigare forskning

2.2.1 Barnets situation

I Finland har det blivit allt vanligare att barn bor lika mycket hos vardera föräldern. Trots det har det forskats förhållandevis lite kring växelvist boende och därtill hörande frågor. I forskningen betonas att barnets kontakt med båda föräldrarna stöder barnets välmående. (Rissanen 2016, 247–248). I Finland har det forskats kring separerade föräldrars konflikters inverkan på barnets välmående och barnets perspektiv i

fall där föräldrarnas konflikter är centrala, också barns erfarenheter av växelvis boende har undersökts. Däremot har inte barnskyddets socialarbetares upplevelse av och sätt att arbeta med föräldrar och barn där föräldrarnas utdragna konflikter dominerar undersökts i någon större utsträckning i Finland. Internationellt har detta perspektiv fått mera uppmärksamhet.

I allmänhet gynnas barn av att de har en god relation till båda föräldrarna efter att föräldrarna har separerat eller i situationer där föräldrarna aldrig levt tillsammans. Men när föräldrarna har konflikter sinsemellan som har pågått under lång tid kan barnet bli tvunget att leva mitt i dessa konflikter. Föräldern kan klaga och prata illa om den andra föräldern och föräldern kan också försöka få barnet att ta förälderns parti i konflikten. När det handlar om en hög konfliktnivå mellan föräldrarna, blir barnet tvunget att använda mycket energi för att bevara en god relation till båda föräldrarna. Jennifer McIntosh och Richard Chisholm (2008) har beskrivit detta på följande sätt:

Yet when children of any age make frequent transitions between warring parents who are unable to conceal their feelings in the presence of the child, children then begin to use considerable energy to ensure their own comfort and emotional safety in each environment, actively and constantly monitoring the 'emotional weather' they encounter in each parent's home.

(McIntosh & Chisholm 2008, 43-44).

När föräldrarna inte lyckas skydda barnet från sina konflikter kan bråkandet och konflikterna enligt McIntosh och Chisholm leda till att de fördelar som ur barnets perspektiv finns med växelvist boende överskuggas av konflikterna. (McIntosh & Chisholm 2008, 37-38; 50).

I Finland rekommenderar man enligt Leena Autonen-Vaaraniemi (2018) sällan växelvist boende om föräldrarnas relation är mycket konfliktfylld. Att föräldrarna har en god relation och klarar av att samarbeta har setts som en förutsättning för växelvist boende. Fördelen med växelvist boende är att barnets relation till båda föräldrarna kan kvarstå förhållandevis oförändrad. Många forskare anser att växelvist boende stöder barnets välmående också i de fall där det finns mycket konflikter mellan föräldrarna. (Autonen-Vaaraniemi 2018, 54-55.)

Varje socialarbetare inom barnskyddet möter föräldrar vars gräl och konflikter fortsatt efter separationen. När barnen då har växelvist boende som boendeform uppstår frågan om hur föräldrarnas konflikter inverkar på barnets välmående. I Finland grundar sig rättens beslut om växelvist boende starkt på föräldrarnas förmåga att samarbeta. Ett fungerande samarbete ses som barnets bästa, men samtidigt har forskning visat att föräldrarnas förmåga att samarbeta inte alltid har ett samband med hur väl växelvist boende fungerar. (Autonen-Vaaraniemi 2018, 52-53).

Faktum är ändå att det bland forskarna till viss del råder delade meningar kring detta. Den amerikanska forskaren Linda Nielsen har undersökt vad forskningen visat kring växelvist boende (*shared physical care*) i fall där föräldrarna har svårt att komma överens och det finns pågående konflikter. När konflikterna är betydande och föräldrarna inte har förmågan att klara av det som det gemensamma föräldraskapet innebär så antar man ofta att barnet inte gynnas av växelvist boende och att det skulle vara bättre för barnet att bo med enbart den ena föräldern. Nielsen kallar det här för konflikt hypotesen och det är det som har varit forskarnas syn på saken redan på 1980-talet och den uppfattningen lever ännu kvar. (Nielsen 2017, 214–215.)

Enligt Nielsen visar färsk forskning resultat att föräldrarnas förmåga att samarbeta och deras inbördes konflikter inte borde ges en så central ställning när man bedömer växelvist boende utgående från perspektivet barnets välmående. Om barnet har eller har möjlighet att bygga upp en nära och god relation till båda föräldrarna så skyddar det barnet från de nackdelar som föräldrarnas konflikter för med sig för barnet. Nielsens analys av forskningsresultat visar att konflikter och kvaliteten på det gemensamma föräldraskapet inte korrelerar med barnets välmående i samma utsträckning som barnets och föräldrarnas relation gör. Nielsen anser att konflikternas roll ofta betonas mera än nödvändigt med tanke på att barnets relation till föräldern berättar mera om barnets välmående. Därmed anser hon att det är viktigt att fundera på hur man kan minska på föräldrarnas konflikter och lyfter fram att forskning visar att ett sätt på vilket man har lyckats minska på föräldrarnas konflikter och förbättra deras samarbete är genom föräldrautbildningar. (Nielsen 2017, 215–217; 227–228.)

Autonen-Vaaraniemi (2018) har forskat kring barns och ungas upplevelser av växelvist boende och hur de förhåller sig till föräldrarnas konflikter. Autonen-Vaaraniemi konstaterar utgående från barns och ungas berättelser att trots att föräldrarnas separation i många fall är försök till att undvika konflikter så innebär barnets växelvisa boende att konflikterna enbart förflyttar sig, till ställen som parkeringsplatser, platser där barnen utövar sina hobbyer och till meddelanden och e-postmeddelanden mellan föräldrarna. Autonen-Vaaraniemi beskriver föräldrarnas grälände som en kamp om tid och plats i barnets liv. Det som är intressant är att hon ändå fann att hur nöjda barnen och ungdomarna var med växelvist boende ändå inte var beroende på föräldrarnas relation utan på om barnen och ungdomarna hade skapat en nära relation till båda föräldrarna. Utgående från detta konstaterar Autonen-Vaaraniemi att mer vikt borde fästas vid barnets och föräldrarnas relation än relationen mellan föräldrarna. (Autonen-Vaaraniemi 2018, 66–71.) Detta är därmed i linje med Nielsens uppfattning. Men faktum kvarstår. Det råder delade meningar bland forskarna kring huruvida växelvist boende är det bästa för barnet också vid en hög konfliktnivå mellan föräldrarna. Detta konstaterar även Robert E. Emery i den

översikt som han gjort av forskning kring barns välmående vid delad fysisk vårdnad och där föräldrakonflikter ses som en faktor. (Emery 2021, 42–43.)

Hur man inom forskningen ser på föräldrakonflikters inverkan på barnets välmående är relevant för den här avhandlingen eftersom det ger en bild av barnets situation, vilken oro som finns kring barnets mående samt en indikation på hur barnskyddets socialarbetare skulle kunna stöda barnets välmående. Som ovan nämns så rekommenderar man i Finland sällan växelvist boende om föräldrarnas relation är konfliktfylld och föräldrarna har svårt att samarbeta. Om det skulle vara så att man i Finland i beslutsfattandet börjar utgå mera från den på senare tid gjorda forskningen som lägger mera vikt på relationen mellan barnet och föräldern vid beslut om boende och minde vikt på föräldrarnas samarbetsförmåga, så skulle det möjligtvis kunna innebära att socialarbetarna möter allt fler föräldrar och barn där konfliktnivån i det närmaste blivit kroniskt. Därför är det också viktigt att undersöka hur socialarbetarna upplever arbetet med dessa familjer och vilka insatser som görs för att hjälpa och stöda dem.

2.2.2 Socialarbetarens perspektiv

I Kanada har en grupp forskare, Saini, Black, Lwin, Marshall, Fallon och Goodman (2012), forskat i socialarbetares upplevelser kring arbetet med separerade föräldrar som har hög nivå av konflikter sinsemellan. Deras forskningsresultat baserar sig på intervjuer med socialarbetare inom barnskydd. Baserat på deras forskningsresultat så uttrycker de en oro för att barnskyddets arbetsprocesser och beslutsprocesser blir oklara i dessa fall, vilket är något som orsakar stress för socialarbetarna. De fann också att socialarbetarna hade en tendens att hänvisa familjerna till frivilliga tjänster, vilket kan innebära att barnet blir tvunget att leva i skuggan av föräldrarnas konflikter och blir utan det skydd och det stöd som det behöver. Saini et al. anser att barnskyddets socialarbetare borde vara experter på att hantera den här typen av fall och att det borde vara en prioritet inom barnskyddet att skydda barn som lever mitt i sina föräldrars konflikter från att ta skada av detta. Men i de intervjuer som de gjorde så framkom att socialarbetarna kände sig hjälplösa i situationen och efterlyste mera effektiva sätt att ingripa. (Saini et al. 2012, 1309–1315.)

De kanadensiska forskarna beskriver hur socialarbetarnas berättelser vittnar om hur dessa familjer är väldigt krävande att arbeta med och att försöka hjälpa. Samtidigt är de tidskrävande och anklagelser om att barnet far illa hos den andra föräldern kan på grund av den höga konfliktnivån och fientligheten mellan föräldrarna vara återkommande. För socialarbetaren kan det vara svårt att avgöra sanningshalten i

anklagelserna och vad som enbart är överdrifter som bottnar i föräldrarnas utdragna konflikter. (Saini et al. 2012, 1309.)

Hos socialarbetarna som deltog i undersökningen fanns också en variation kring hur de såg på och bemötte högkonfliktfamiljer. Olika team kunde hantera dessa ärenden på olika sätt. Detta hängde samman med att socialarbetarna också hade olika uppfattning om hur konflikterna påverkar barn. Det fanns därmed olika uppfattningar om den egna rollen i dessa situationer och det fanns också de som ansåg att dessa ärenden inte hörde hemma inom barnskyddet utan borde skötas som familjerättsliga ärenden. (Saini et al. 1312–1313.)

I Norge har Sudland (2020) forskat i de utmaningar och dilemman som socialarbetare inom barnskyddet stöter på i arbetet med familjer där konfliktnivån är hög mellan föräldrarna. Också Sudlands forskningsresultat visar att barnskyddets socialarbetare har svårt att hitta metoder och tillvägagångssätt för att hjälpa dessa familjer. Ofta motsätter sig föräldrarna på ett eller annat sätt förändring och det upplevs som svårt att få dem engagerade till att sätta barnet i fokus och att få dem att se på situationen utifrån barnets perspektiv. (Sudland 2020, 248.)

En utmaning i dessa fall är därtill att organisationen påverkar socialarbetarens uppfattning om den egna professionella rollen och hur de uppfattar klienternas problem. Också den allmänna arbetsbördan och tidspressen påverkar arbetsinsatsen kring familjer med hög konfliktnivå. Arbetet med högkonfliktfamiljer anses av socialarbetarna inom barnskyddet vara mycket tidskrävande och bland de mest utmanande fallen att hantera. I Sudlands studie framkom att många av familjerna som socialarbetarna mötte redan hade provat på medling vid familjerådgivning eller motsvarande och många hade redan varit till rätten kring meningsskillnader. Föräldrarna hade ofta ett stort motstånd till förändring vilket gjorde det svårt för socialarbetarna att få dem att ta till sig socialarbetarens oro för konflikternas inverkan på barnets välmående. (Sudland 2020, 248–251.)

Många av de socialarbetare som deltog i Sudlands studie uttryckte att de inte hade någon tanke kring vad som kunde vara en lämplig intervention eller kring hur de lämpligast hjälpte föräldrarna och i förlängning då barnen i dessa situationer. Sudland konstaterar att det handlingsutrymme som socialarbetarna hade inte stärkte socialarbetarna eller förbättrade deras möjlighet att stöda familjen i dessa lägen. Precis som de som deltog i de kanadensiska forskarnas studie så uppgav respondenterna i Sudlands studie att de hade svårighet att avgöra vad den egna rollen var och vad som var lämpliga interventioner i fallen. De uppgav också att de hade svårigheter med att avgöra i vilken omfattning konflikterna påverkade föräldrarnas föräldraförmåga och barnets välmående. (Sudland 2020, 249–251.)

I en artikel från år 2012 presenterar Jevne och Ulvik resultat på en tidigare gjord norsk studie av barnskyddets möten med konflikter mellan föräldrar, hur de

definierar konflikterna och det egna handlingsutrymmet. De såg att det handlade mycket om en gränsdragning mellan familjerätten och barnskyddet. I de fall där familjens situation innehöll sådant som kan relatera till barnskyddsarbete i övrigt, som till exempel om det fanns våldsinslag i familjen så ansågs fallet sannolikt höra till barnskyddet. De konstaterade också att det fanns svårigheter att avgöra om det från föräldrarnas sida handlade om en verklig oro eller om beskyllningar av den andra föräldern. Därtill konstaterade de att det upplevdes som utmanande att hitta lösningar på situationen med de verktyg som finns inom ramen för barnskyddet. (Jevne & Ulvik 2021, 18–20; 29–30.)

Sammanfattningsvis baserat på ovan nämnda studier kan man konstatera att arbetet med högkonfliktfamiljer verkar vara ett område där socialarbetarna upplever osäkerhet och belastning. Det verkar också finnas en oklarhet kring metoder, interventioner och det egna handlingsutrymmet. När forskning visar att det finns betydande utmaningar i arbetet med dessa fall så anser jag att det påvisar att mera forskning och professionell kunskap behövs eftersom situationen påverkar familjernas möjlighet att förändra sin situation och då också såväl föräldrars som barns välmående.

2.3 Frågeställning

Syftet med den här studien är att undersöka hur socialarbetare inom barnskyddet upplever sitt handlingsutrymme i arbetet med fall där barnet har växelvist boende och det finns utdragna konflikter mellan föräldrarna. Den tidigare forskning som gjorts i Kanada och Norge har tydligt indikerat att det i de länderna finns ett behov av att utveckla arbetet och metoder för att hjälpa dessa familjer eftersom det visade sig finnas en osäkerhet kring det egna handlingsutrymmet och lämpliga insatser hos socialarbetarna. Även om motsvarande studier gjorts internationellt, så är den kontext som barnskyddets socialarbetare arbetar i olika i olika länder. Därför är det viktigt att undersöka också hur socialarbetare i Finland upplever arbetet med dessa fall för att få en indikation på situationen ur ett finländskt perspektiv.

Den här studiens centrala frågeställningen är följande:

Hur uppfattar barnskyddets socialarbetare det egna handlingsutrymmet i arbetet med familjer där det finns en hög konfliktnivå mellan föräldrarna och barnets boendeform är växelvist boende?

Vilka insatser används för att skapa förändring?

Vilka är de främsta utmaningarna som socialarbetaren upplever i mötet med dessa familjer?

Avsikten är att studera hur socialarbetare uppfattar sitt handlingsutrymme och arbetet med dessa barn och familjer i det långsiktiga barnskyddsarbetet, alltså inte vid de initiala bedömningarna av servicebehovet och inte inom den service som ges enligt socialvårdslagen. Avgränsningen till barnskyddets socialarbetare har gjorts för att det är arbetet med de mest komplicerade fallen där det finns en oro för hur föräldrarnas konflikter påverkar barnets välmående och behov av barnskydd som intresserar mig.

3 TEORI

3.1 Gräsrotsbyråkrati

Den teoretiska referensramen för den här pro gradu-avhandlingen bygger på hur man teoretiskt kan se på och analysera socialarbetarens handlingsutrymme. För att kunna analysera och förstå hur barnskyddets socialarbetare uppfattar det egna handlingsutrymmet i sitt arbete med högkonfliktfamiljer behöver man en teoretisk grund som belyser vilka aspekter som påverkar socialarbetarens handlingsutrymme. En sådan helhet har jag valt att bygga upp i det här teorikapitlet. Min uppfattning är att det är av betydande vikt för helheten att inte bara strukturella aspekter belyses utan också mera emotionella och att även den för det sociala arbetet så viktiga etiska och moraliska aspekten uppmärksammas.

Kapitlet inleds med en presentation av hur Michael Lipsky (2010) teoretiserat kring det unika med handlingsutrymme för anställda inom den offentliga sektorn. Lipskys teori ger en grund för att förstå den kontext som socialt arbete utförs inom och de förväntningar som finns på professionen som representant för en myndighet. Därefter beskrivs hur handlingsutrymmet närmare kan förstås då det gäller just socialt arbete och en modell för strukturerna kring handlingsutrymme för socialarbetare presenteras närmare. För att förstå hur barnskyddets socialarbetare uppfattar det egna handlingsutrymmet i arbetet med föräldrakonflikter när barnets boendeform är växelvist boende så behöver man också förstå de handlingsalternativ och närmare bestämt då de insatser som socialarbetaren kan använda sig av för att skapa förändring.

För att kunna förstå de insatser som socialarbetaren inom ramen för det egna handlingsutrymmet väljer för att stöda och hjälpa klienter har jag valt att inkludera för forskningsfrågan relevanta delar av Björn Bloms och Stefan Moréns KAIMEr teori. Teorikapitlet avslutas med en beskrivning av dessa och de bildar tillsammans med det teoretiska perspektivet på handlingsutrymme den teoretiska helhet som längre fram utgör grunden för analysen av forskningsmaterialet.

Grunden för behovet av handlingsutrymme inom det praktiska sociala arbetet kan förstås utifrån Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkrati. Lipsky benämner

professionella anställda inom den offentliga sektorn som i sina jobb är i direktkontakt med medborgare för gräsrotsbyråkrater (*street-level bureaucrats*). En av de professioner som det handlar om är just socialarbetare. Enligt Lipsky har gräsrotsbyråkrater ett betydande handlingsutrymme då de fattar beslut om service och tjänster till medborgarna. Samtidigt begränsas de av regler och lagar, direktiv från organisationen och professionens normer och sätt att verka. (Lipsky 2010, 3; 13–14.)

Förväntningen på gräsrotsbyråkrater är att de använder sitt professionella omdöme inom ramen för sitt handlingsutrymme. Det som är typiskt för gräsrotsbyråkrater är att det arbete som de utför är av en sådan karaktär att det inte är möjligt att i för stor utsträckning begränsa handlingsutrymmet. Gräsrotsbyråkrater arbetar ofta med uppgifter och situationer som inte fullt ut skulle kunna regleras i manualer och specifika processbeskrivningar. (Lipsky 2010, 15.)

En annan orsak som Lipsky tar upp som gör att det bör finnas ett verkligt handlingsutrymme är något som är väldigt beskrivande för just socialarbetarens professionsutövning. Nämligen att gräsrotsbyråkrater ofta arbetar i situationer som kräver att man beaktar den mänskliga dimensionen av situationen. Det är just det känsliga i många situationer som gör att gräsrotsbyråkrater behöver ha ett visst utrymme för att bedöma situationer på ett sätt som inte kan begränsas till färdiga riktlinjer och manualer. Därtill är de fall och situationer som gräsrotsbyråkrater möter i sitt arbete ofta för komplicerade för att det ska vara möjligt att ha stramt fastslagna riktlinjer och regler kring hur arbetet ska utföras. (Lipsky 2010, 15.)

Handlingsutrymmet stärker enligt Lipsky gräsrotsbyråkratens självkänsla vilket ökar klienternas förtroende för gräsrotsbyråkratens förmåga att stärka klienternas välmående. Man bör också komma ihåg att gräsrotsbyråkrater påverkas av den miljö de arbetar i och det innebär att miljön inverkar på hur de uppfattar problem och hur de utformar lösningar på dessa. (Lipsky 2010, 15–16.) Den tidigare forskningen kring barnskyddets socialarbetares upplevelse av arbetet med högkonfliktfamiljer, som redovisats ovan i kapitel 2.2.2, visade att socialarbetarna i arbetet med dessa fall kände sig hjälplösa i situationen. Tolkar man detta utgående från Lipskys uppfattning om att handlingsutrymmet stärker socialarbetarens självkänsla och därmed klienternas förtroende för socialarbetarens förmåga att hjälpa klienten så belyser det att upplevelsen av det egna handlingsutrymmet kan påverka klientens förtroende för socialarbetaren. Ett förtroende som är av betydelse för huruvida en förändring kan uppstå, något som jag återkommer till längre fram.

Gräsrotsbyråkratin får ofta ta emot kritik för att inte i tillräcklig utsträckning kunna tillhandahålla lösningar och lämplig service till klienterna. Även om gräsrotsbyråkrater har ett ganska omfattande handlingsutrymme så är det karaktäristiskt för deras arbete att de resurser som finns till förfogande ständigt är otillräckliga i förhållande till det uppdrag som de förväntas utföra. Därtill har behovet av servicen

som tillhandahålls en tendens att öka när resurserna ökas. Det som också är karaktäristiskt är att det tenderar att vara svårt att mäta hur väl gräsrotsbyråkrater når uppsatta mål med arbetet. (Lipsky 2010, 29-30.)

Svårigheten med att mäta resultatet av arbetet är karaktäristiskt för just socialt arbete inom barnskydd. Om en förändring i klientens situation uppstår kan man kanske anse att arbetet genererat resultat i förhållande till det uppsatta målet, men i en situation när en förändring till det bättre inte uppstår kan arbetet ändå ha gett resultat i form av att situationen inte förvärrats, vilket också det är ett resultat även om det är svårt att mäta på grund av de humana aspekterna av arbetet. Om en socialarbetare inom barnskyddet arbetar med en familj där barnet har växelvist boende som boendeform och det pågår utdragna konflikter mellan föräldrarna kan det vara så att konflikterna inte löses utan fortgår, men att de med barnskyddets stöd i alla fall inte eskalerar så att barnet far ännu mera illa. Det är också att betrakta som ett resultat av arbetet även om det är just så som Lipsky beskriver gräsrotsbyråkraters arbete, det vill säga som ett arbete som det är svårt att mäta resultaten av.

Gräsrotsbyråkrater behöver fatta beslut över andra personer, i socialarbetarnas fall klienter. De behöver i sitt yrkesutövande använda sig av sitt mänskliga omdöme då de fattar beslut om bemötande av och servicen till varje individuell klient inom ramen för de gränser som organisationen sätter. (Lipsky 2010, 161.) Originalutgåvan av Lipskys verk *Street-level Bureaucracy – Dilemmas of the Individual in Public Service* är från år 1980 men hans analys av gräsrotsbyråkratin är ännu idag en lämplig grund när man analyserar gräsrotsbyråkraters handlingsutrymme och som i den här pro gradu-avhandlingen barnskyddets socialarbetares handlingsutrymme i en specifik typ av fall. Min uppfattning är trots det att det är nödvändigt att beakta att Lipsky i sitt verk beskriver gräsrotsbyråkraters handlingsutrymme på en förhållandevis generell nivå, det vill säga hans teori är tillämpbar på flera olika professioner inom den offentliga sektorn. Lipskys teori ger som nämnt en bra grund att utgå från när man vill förstå handlingsutrymme, men när det som i den här studien handlar om specifikt socialarbetarens handlingsutrymme i en viss typ av fall och situation så anser jag att det är nödvändigt att gå djupare in på det unika och framför allt det humana aspekterna inom socialt arbete.

Lipsky har trots det en given plats när man ur ett teoretiskt perspektiv analyserar handlingsutrymme. Intresset för Lipskys syn på handlingsutrymme inom socialservice och socialt arbete har varit bestående eftersom han belyser arbetets natur där knappa resurser ständigt är närvarande i kombination med höga ambitioner hos de professionella. (Evans & Harris 2004, 872; 877).

I senare litteratur än Lipskys verk har socialarbetarens handlingsutrymme fortsatt att diskuteras. Diskussionerna handlar framför allt om huruvida det professionella handlingsutrymmet inom socialt arbete består eller om det har blivit

alltmera begränsat. Enligt Tony Evans och John Harris (2004) som har analyserat dessa diskussioner tenderar både de som anser att handlingsutrymmet består och de som anser att det numera är inskränkt att se handlingsutrymmet som förhållandevis svartvitt, som ett fenomen som antingen finns eller inte finns. Evans och Harris uppfattning är att handlingsutrymmet i stället bör ses som en följd av olika grader av frihet att fatta beslut och som behöver utvärderas situation för situation. (Evans & Harris 2004, 871–872.) Evans och Harris uppfattning är i linje med den uppfattning och det sätt att se på handlingsutrymme som jag själv har. Ett alltför svartvitt sätt att se på handlingsutrymme som något som finns eller inte finns uppmärksammar inte i tillräcklig utsträckning det komplexa i det sociala arbetet, det unika i varje situation och att den kontext som arbetet utförs inom varierar och ofrånkomligen påverkar handlingsutrymmet.

3.2 Handlingsutrymme i socialt arbete

En socialarbetare inom familje- och individinriktat socialt arbete är i sitt möte med medborgaren en representant för den organisation som hen arbetar inom. Socialarbetarens roll baserar sig på det uppdrag socialarbetaren har fått och det socialpolitiska sammanhang som socialarbetaren arbetar inom. Organisationen sätter vissa ramar för uppdraget samtidigt som socialarbetaren har den professionella kunskapen. Detta sätter ramarna för det som kallas handlingsutrymme. Socialarbetarens arbete och handlingsutrymme påverkas också av moraliska och normativa aspekter. (Svensson et al. 2021, 15–16.)

Universella etiska principer för socialt arbete kan vara otillräckliga när det gäller att arbeta med och hitta lösningar på kontroversiella familjesituationer eftersom de inte ger svar på hur en familjs moraliskt komplicerade vardag bemöts på bästa sätt i konkreta situationer. Utöver de universella etiska principerna behövs en sensitivitet inför varje familjs situation och ett resonemang kring det moraliska i varje situation. (Forsberg 2012, 8.) De moraliska och normativa aspekterna är centrala just i arbetet med högkonfliktfamiljer inom barnskyddet.

Den omfattning till vilken socialarbetaren väljer att föra ett moraliskt resonemang kring varje individuellt fall kan utgående från detta tolkas påverka uppfattningen om det egna handlingsutrymmet. De moraliska och etiska aspekterna behöver därmed uppmärksammas vid sidan av mer strukturella aspekter. Att ta det moraliska resonemanget i beaktande på ett situationsbundet sätt tydliggör de humana aspekterna av professionellas arbete med kontroversiella familjer. (Pösö 2012a, 171).

För att lösa svåra och kontroversiella fall inom barnskyddet behövs utöver lagen, organisationens och professionens riktlinjer också ett moraliskt resonemang. (Pösö 2010, 326). Med de moraliska och normativa aspekterna i beaktande är det möjligt att övergå till de mer strukturella aspekterna av socialarbetarens handlingsutrymme.

Socialarbetarens handlingsutrymme kan beskrivas som att det professionella arbetet innebär att fatta beslut utgående från den professionella kompetensen, det organisatoriska sammanhanget och utgående från gällande lagar. Socialarbetarens handlingsutrymme definieras av sina gränser. (Jönsson 2021, 181–182.) Ett annat sätt att förklara handlingsutrymmet är att se det som något som finns mellan ytterligheterna fullständig frihet och total kontroll av arbetet. (Evans & Hupe 2020, 9).

Då det gäller organisationens inverkan på handlingsutrymmet så är det organisationens uppdrag som sätter gränser för socialarbetaren. Hur det utrymmet tolkas och används av socialarbetaren påverkas av såväl rutiner, professionella tolkningar och traditioner som av individuella faktorer hos socialarbetaren. Handlingsutrymmet är samtidigt det som ger socialarbetaren den frihet som behövs i arbetet. Socialarbetare använder sitt handlingsutrymme på olika sätt, men samtidigt kan man se att personer i en viss organisation utnyttjar sina handlingsutrymmen relativt lika. (Svensson et al. 2021, 16–17.)

Begreppet handlingsutrymme ska inte förstås bara som att socialarbetaren har möjlighet att välja mellan olika handlingsalternativ. Handlingsutrymmet innebär en aktivitet där socialarbetaren är aktiv och använder sitt omdöme. (Jönsson 2021, 181). Kerstin Svensson, Eva Johnsson och Leili Laanemets beskriver detta på följande sätt:

Handlingsutrymmet innebär en möjlighet att välja hur man ska agera utifrån de villkor som organisationens uppdrag sätter. Men det innebär också att ha en professionell kunskap och hållning som inverkar på vilka handlingar som är rimliga och meningsfulla. Att ha handlingsutrymme innebär alltså inte bara att ha möjligheten att välja, utan också kunskapen om och förmågan att bedöma rimligheten i valen.

(Svensson et al. 2021, 25.)

I ovanstående beskrivning sammanfattar och fångar Svensson, Johnsson och Laanemets enligt min uppfattning på ett mycket bra sätt kärnan i vad socialarbetarens handlingsutrymme innefattar. I deras beskrivning lyfts den så viktiga professionella kunskapen tydligt fram som en dimension av handlingsutrymmet. Utgår man från deras beskrivning, vilket jag i stor utsträckning valt att göra för att förstå socialarbetarnas upplevelse av det egna handlingsutrymmet, så blir det tydligt att socialarbetaren behöver ta i beaktande de strukturella aspekter som sätter gränser för uppdraget, socialarbetaren behöver ha faktiska handlingsalternativ och professionell kunskap om vilket alternativ, vilken handling och vilken insats som är meningsfull i

varje unikt fall. Min tolkning är att socialarbetaren utgående från detta kan känna att det egna handlingsutrymmet är begränsat om något av ovanstående inte uppfylls.

Handlingsutrymme kan som begrepp även användas för att beskriva och utvärdera den frihet som professionella inom den offentliga sektorn har i sitt yrkesutövande. I en sådan kontext är handlingsutrymmet en indikation på det legitima utrymme som den professionella har att fatta beslut och använda det egna omdömet kring om hur den offentliga servicen ges och hur fri den professionella är från extern kontroll i sitt förfarande. (Evans & Hupe 2020, 4).

Enligt Anders Jönssons modell över socialarbetarens handlingsutrymme definieras tre centrala områden för handlingsutrymmet. Dessa är lagar och legala aspekter, organisatorisk kontext och professionella och kollegiala faktorer. Jönsson illustrerar detta i vad han kallar tremunksmodellen. I modellen illustrerar själva munkbrödet de begränsningar som avgränsar handlingsutrymmet, medan hålet illustrerar handlingsutrymmet. Avsikten med modellen är att skapa en förståelse för fenomenet handlingsutrymme och de uppsättningar begränsningar som socialarbetaren måste förhålla sig till. (Jönsson 2021, 195–200.) Det som Jönssons tremunksmodell synliggör är att socialarbetaren behöver förhålla sig till ett flertal begränsningar samtidigt. Vad som blir det faktiska handlingsutrymmet och på vilket sätt de olika gränserna för det egna handlingsutrymmet kommer emot varierar beroende på situation.

FIGUR 2. Tremunksmodellen (Jönsson 2021, 200).

En socialarbetare behöver i sitt arbete alltid förhålla sig till gällande lagar och andra legala aspekter. Jönsson framhåller dock att lagar och regler som i Sverige styr socialtjänsten ofta syftar till vad arbetet ska åstadkomma och inte då beskriver hur arbetet ska utföras för att nå dit. Min uppfattning är att detta stämmer väl in på den lagstiftning som sätter ramarna för socialt arbete inom den offentliga sektorn i Finland. Sättet som lagstiftningen är utformad på menar Jönsson att lämnar ett tydligt handlingsutrymme då socialarbetaren kan välja hur själva arbetet ska ske. (Jönsson 2021, 196–197.) För en socialarbetare i Finland som arbetar inom barnskydd är en sådan lagtext som styr socialarbetarens arbete, men lämnar ett stort handlingsutrymme exempelvis barnskyddslagens 4 § där det står att vid bedömningen av behovet av barnskydd skall barnets bästa beaktas i första hand. (Barnskyddslag 417/2007, § 4).

Den organisatoriska kontextens inverkan på handlingsutrymmet handlar om hur arbetet är organiserat och vilka kommunala riktlinjer som finns. Den

organisatoriska kontexten innefattar de begränsningar som eventuella manualer och automatiserade metoder kan innebära. (Jönsson 2021, 197.)

Den tredje uppsättningen begränsningar i Jönssons modell utgörs av professionella och kollegiala faktorer och är mera svårdefinierade. Detta eftersom de i många fall kan vara outtalade och inte är definierbara på samma sätt som till exempel lagar. I fokus står ändå den professionella kunskapen och professionen, men också möten kollegor sinsemellan. Inom ett kollegium kan det uppstå en press att fatta ett visst beslut i en situation och i vissa situationer främjar inte detta nödvändigtvis det professionella perspektivet. Situationen kan även vara den motsatta, det vill säga att kollegiets inverkan främjar det professionella perspektivet och även om det innebär en begränsning av handlingsutrymmet så kan det i vissa fall när socialarbetaren arbetar med svåra situationer innebära en lättnad att handlingsutrymmet begränsas. När socialarbetaren fattar beslut om tillvägagångssättet i en specifik situation kan beslut också baseras på vanor snarare än på ett val mellan olika handlingsalternativ. Detta eftersom vanor innebär en form av psykologisk lättnad, man gör helt enkelt som man alltid har gjort. Socialarbetarens erfarenhet inverkar också på det upplevda handlingsutrymmet. Därmed kan man anta att en nyutexaminerad socialarbetare har ett mindre handlingsutrymme än någon med lång erfarenhet som kunnat prova en mängd tillvägagångssätt och samlat på sig erfarenhet av dessa. (Jönsson 2021, 188; 195–199.)

Jönsson konstaterar att tremunksmodellen är en modell som är till för att skapa en förståelse för socialarbetarens handlingsutrymme. Den visar hur man kan förstå socialarbetarens beslutsfattande. Förutom den strukturella aspekten av handlingsutrymmet som modellen är uppbyggd kring så påverkas socialarbetarens handlingsutrymme också av de grundläggande värderingarna som styr arbetet. (Jönsson 2021, 195–196; 204–205.) I den här avhandlingen är avsikten med att utgå från Jönssons modell att skapa förståelse för barnskyddets socialarbetarens handlingsutrymme i en viss form av ärenden och för att kunna urskilja det för forskningsfrågan relevanta i analyskedet.

Jönssons modell tar kollegiet och kollegiets inverkan i beaktande men modellen kan tolkas som att den utgår från den enskilda socialarbetarens handlingsutrymme. I den här studien så är det just de enskilda socialarbetarnas uppfattning om det egna handlingsutrymmet som är i fokus. Det är också så att i den litteratur som finns om gräsrotsbyråkrati och handlingsutrymme så relateras i allmänhet handlingsutrymme till den enskilda arbetaren. Men avgöranden inom ramen för handlingsutrymmet har med tiden kommit att få en mera kollektiv dimension då mera av det offentliga arbetet utförs i team och nätverk. Det individuella handlingsutrymmet förändras när teamet gemensamt avgör situationer och därtill tar ett gemensamt ansvar. (Hupe & Evans 2020, 201–217.)

3.3 Från handlingsutrymme till handlingar

En begränsning med Jönssons tremunksmodell är att den inte tar hänsyn till klienten som en aktiv part i alla ärenden och beslutsfattandet. (Jönsson 2021, 205). I det praktiska sociala arbetet möter socialarbetaren klienter i olika situationer. Socialarbetaren behöver ta ställning till på vilket sätt hen kan stöda och hjälpa klienten. Detta sker inom ramen för det handlingsutrymme som beskrivits ovan. I mötet med klienten skapas det sociala arbetet i sin praktik. Det sociala arbetet kan ses som ett målinriktat handlande samtidigt som arbetet under processens gång många gånger behöver omvärderas när oförutsedda situationer uppstår. När man resonerar kring det sociala arbetets handlingar så behöver man dessutom ta i beaktande att det alltid finns en maktobalans mellan klienten och socialarbetaren eftersom klientens kontakt med socialarbetaren handlar om såväl stöd som kontroll. Något som inte i alla situationer behöver vara negativt. (Svensson et al. 2021, 150–151.)

Även om det främsta verktyget för utförandet av det sociala arbetet kan anses vara samtalet så handlar socialt arbete ofta om någon form av intervention. Med intervention avses att träda emellan, ingripa och åtgärda eller lägga sig i. Tätt kopplat med interventioner ligger metoder i socialt arbete. En metod kan innebära en systematiskt beskriven arbetsform eller en teoretiskt förankrad metod för behandling och bedömning. Bakom socialarbetarens handlingar finns alltid en målsättning, det vill säga en intention och strävan efter ett visst resultat. (Svensson et al. 2021, 153–155.)

Eftersom jag uppfattat att många socialarbetare uppfattar det som svårt att skapa en förändring i situationer där det finns utdragna konflikter mellan föräldrarna, vilket också tidigare forskning visat (Saini et al. 2012; Sudland 2020), så undersöks i den här studien vilka insatser som används för att skapa förändring. Den målsättning som barnskyddets socialarbetare i arbetet med dessa fall generellt kan anses ha kan sammanfattas i ett fungerande gemensamt föräldraskap för föräldrarna och att barnet skyddas från negativ påverkan av konflikterna. För att kunna analysera och förstå valet av insatser och vad som behövs för att förändring ska kunna uppstå väljer jag att utgå från det perspektiv som Blom och Moréns KAIMEr teori ger på insatser och mekanismer för förändring.

Blom och Morén (2015) har inom ramen för sin KAIMEr teori teoretiserat kring insatser och mekanismer när man bedriver socialt arbete. KAIMEr teorin har sin grund i kritisk realism och är lämplig att använda både när man bedriver socialt arbete och när man undersöker socialt arbete. KAIMEr fungerar både som teoretisk modell och som begreppsram. Akronymen KAIMEr bildas av teorins grundbegrepp kontexter, aktörer, insatser, mekanismer och resultat. (Blom & Morén 2015, 44–50.)

Blom och Morén delar in kontexterna för socialt arbete i biståndskontext, klientens livsvärld och som tredje kontext samhälls- och kulturell kontext. Med biståndskontext avses de organisatoriska aspekter, normsystem, mål och resurser. (Blom & Morén 2015, 44.) Ser man på vad de innefattar i biståndskontext kan man utgående från perspektivet handlingsutrymme för socialarbetaren se vissa likheter med Jönssons tremunksmodell som även den innefattar just organisatoriska aspekter och där också mål, närmast då i form av det professionella perspektivet finns med och där inom ramen för organisationen resurser är en faktor. Klientens livsvärld innefattar till exempel klientens relationer, boende och sysselsättning. (Blom & Morén 2015, 44).

I Blom och Moréns begrepp insats ingår både socialarbetarinsatser, klientinsatser och andras insatser. Socialarbetarens insatser består dels av olika metoder dels av socialarbetarens bemötande och förhållningssätt till klienten. Med metod avses en viss systematik som används likartat vid en viss typ av problematik. Socialarbetaren förväntas använda vetenskapligt beprövade metoder enligt principen evidensbaserad praktik, men i socialt arbete med klienter är ändå varje klients situation individuell och insatser behöver därför alltid i någon mån anpassas också i de fall där man utgår från en beprövad metod. Blom och Morén poängterar att både socialarbetare och klienter är aktörer som med sina egna handlingar formar insatsen. (Blom & Morén 2015, 59–60.)

I den här pro gradu-avhandlingen är såväl handlingsutrymme som insatser centrala. Detta eftersom avsikten är att studera barnskyddets socialarbetarens handlingsutrymme i arbetet med högkonfliktfamiljer och då blir också möjligheterna kring insatser centrala. En förändringsprocess avgörs inte av enbart det valda handlingsalternativet, insatsen, utan man behöver också förstå de mekanismer som gör förändringsprocessen möjlig. Därtill är det inom socialt arbete i relationskapandet som förutsättningen för att aktivera ett positivt gensvar från klienten får sin grund. Det är i relationskapandet som möjligheten till en effektiv verkan av valda metoder aktiveras. (Blom & Morén 2015, 62; 67.)

Blom och Morén uppger att det finns fyra olika sociala generativa mekanismer som kan förklara hur resultat uppstår i socialt arbete. Med dessa avses de krafter i form av aktörernas intentioner, motiv och överväganden och den sociala interaktion som pågår i förändringsprocessen. De fyra mekanismerna som Blom och Morén identifierat i den sociala interaktionen mellan socialarbetare och klient är utmaningsmekanismen, risktagandemekanismen, gensvarsmekanismen och rollöverskridandemekanismen. (Blom & Morén 2015, 62–64.)

Utmaningsmekanismen handlar om socialarbetarens förmåga att utmana klienten i hans livshållning och presentera alternativ. Klienten blir över tid tvungen att välja mellan att fortsätta som tidigare eller att överväga en förändring. Socialarbetaren signalerar att situationen inte är hållbar men att det finns alternativ och att

klienten har förmåga att förändra sitt liv. Den andra mekanismen är gensvars-mekanismen. Det är nödvändigt att aktivera klientens gensvar för att ett resultat ska uppstå. Här har det visat sig att varaktigheten kring relationen mellan socialarbetaren och klienten har betydelse. Över tid kan förutsättningar för att klienten ska ta ansvar över förändringsprocessen skapas. Klientens egen aktiva insats är alltså alltid i någon omfattning nödvändig för att en förändring ska kunna skapas. Det är inte tillräckligt med socialarbetarens handlingar och interventioner. (Blom & Morén 2015, 63.)

Den tredje mekanismen är enligt Blom och Morén risktagandemekanismen. De menar att klienten står inför valet förändring eller icke-förändring och att tilliten till socialarbetaren påverkar klientens förmåga och vilja att förändra ett invant livsmönster. Den fjärde mekanismen de benämner är rollöverskridandemekanismen. Med den avses att en förutsättning för att förändringen ska komma i gång är att socialarbetaren intar en professionell roll utöver den formella tjänstemannarollen. Socialarbetaren är officiellt den som hjälper och klienten den som tar emot hjälpen. Men för förändringen får alltså den personliga relationen dem emellan betydelse. (Blom & Morén 2015, 62–64.)

De generativa mekanismer som Blom och Morén anser att förklarar hur resultat uppstår i socialt arbete har ett förklaringsvärde då det gäller såväl möjligheter som svårigheter med att uppnå förändring och skapa en förändringsprocess i arbetet med högkonfliktfamiljer. I en situation där det finns utdragna konflikter mellan föräldrarna kan det vara svårt för en förälder att se den egna delen i konflikten om anklagelser hela tiden riktas mot den andra föräldern. I en sådan situation kan det vara svårt att motivera föräldern i fråga till att själv ta ett aktivt ansvar över förändringsprocessen. Stor betydelse för förändringsprocessen får förutom förmågan att motivera klienten också socialarbetarens förmåga att påvisa att barnets välmående påverkas av konflikterna och att situationen därmed är ohållbar.

Något som är speciellt med socialt arbete är att den maktposition som socialarbetaren har innebär att socialarbetaren inte bara väljer sina handlingar utan också kan välja att låta bli att handla. Svensson et al. beskriver hur det ibland pratas om att klienten inte är motiverad att ta emot det stöd och den hjälp som erbjuds. Men situationen kan faktiskt även vara den att socialarbetaren av någon orsak inte är motiverad till att arbeta med sin klient, vilket kan leda till att socialarbetaren underlåter att handla i en viss situation. Socialarbetarens frihet och ansvar ligger i hur socialarbetaren väljer att utnyttja och hantera det handlingsutrymme som hen har. (Svensson et al. 2021, 17; 156–157.) Om det då finns oklarheter kring det egna handlingsutrymmet och handlingsalternativen kan det potentiellt leda till att socialarbetaren inte är motiverad att arbeta aktivt med sin klient.

4 METODANSATS OCH MATERIAL

4.1 Metod för datainsamling

Den här studien är en kvalitativ studie. För ämnet och frågeställningen och för att få en djupare förståelse för socialarbetarnas erfarenhet och uppfattning anser jag att en kvalitativ undersökningsmetod är mest lämplig. När man väljer en kvalitativ metod försöker man nå kunskap utifrån individens subjektiva upplevelser utifrån hens egna ord och beskrivningar. En styrka med kvalitativ forskning är att man kan studera ett fenomen också utan förutfattade hypoteser. (Larsson 2005, 92–95).

Vid kvalitativ forskning vill man få fram respondenternas erfarenheter, tankar och känslor och den mening som respondenterna tillskriver det fenomen som undersöks. Man försöker få fram omfattande och detaljerad kunskap om det man undersöker. Något som därtill är kännetecknande för kvalitativ forskning är en växelverkan mellan teorin och det material som samlas in i såväl skedet för planeringen av materialinsamlingen som i analyskedet. Detta dock på så sätt att teorin fungerar som ett hjälpmedel, ett stöd, i olika skeden och inte som utgångspunkt. (Juuti & Puusa 2020, 9–11.) På det sättet används teorin i den här studien.

Den metod för datainsamling som används mest inom kvalitativ forskning är olika former av intervjuer. Intervjun kan ses som ett samtal som initieras och leds av forskaren och som det finns en på förhand definierad målsättning för. När forskningsintervjun fungerar som metod för datainsamling strävar forskaren efter att samla ihop ett sådant material som gör det möjligt att göra trovärdiga slutsatser kring det fenomen som undersöks. (Puusa 2020, 99–100.)

Eftersom det här är en studie av barnskyddets socialarbetares handlingsutrymme i arbetet med högkonfliktfamiljer där barnets boendeform är växelvist boende, så är det avgörande att få fram information om hur barnskyddets socialarbetare tänker kring frågan, handlar i dessa ärenden och upplever den egna situationen. Det enda sättet att ta reda på det är att fråga socialarbetaren och då faller det sig naturligt att som metod välja att göra intervjuer.

Valet att i denna studie samla material genom att göra intervjuer baserar sig också på den möjlighet som intervjuer ger till att ställa följdfrågor och säkerställa att

saker uppfattats korrekt. I själva intervjustudet finns därtill möjlighet att vid behov styra diskussionen i den riktning som är relevant för forskningsfrågan och att be respondenten förtydliga eller berätta mera utförligt om något. (Puusa 2020, 101).

Intervjuer kan byggas upp på olika sätt. De vanligaste är intervjuer utgående från ett frågeformulär, temaintervjuer och djupintervjuer. Skillnaden mellan dessa ligger främst i vilken grad de är strukturerade. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74–75.) I den här studien föll valet på temaintervjun som är halvstrukturerad. När man gör temaintervjuer är grunden i intervjun utarbetad på förhand och samtalen leds utifrån den grunden, vilket hjälper den som utför intervjun att styra diskussionen på ett sätt som gör att fokus på ämnet kvarstår utan att för den skull alltför noggrant kontrollera varje skede av intervjun. Intervjun kan förhållandevis fritt framskrida utgående från de teman som valts på förhand och respondenten kan prata fritt kring de olika ämnesområdena. (Puusa 2020, 107.) Detta samtidigt som de teman som valts utgår från den för studien valda teoretiska referensramen och med hjälp av frågorna är avsikten då att försöka få fram svar som är meningsfulla för studien och forskningsfrågan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74–75).

När man gör temaintervjuer finns det möjlighet att rikta in sig på vissa teman och slå fast vissa aspekter som är samma för alla respondenter, samtidigt som fördelen med temaintervjuer är att de ger utrymme för respondentens tolkningar och den betydelse hen tillskriver ämnet. När man väljer att göra intervjuer finns det därtill goda möjligheter att få fördjupad information, genom att man har möjlighet att begära motiveringar till svar. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35; 47–48.)

Efter att beslutet om att göra intervjuer var fattat och forskningsplanen var klar ansökte jag om forskningslov för studien. Efter att forskningslov beviljats kontaktade jag socialarbetare inom barnskyddet och tillfrågade dem om de kunde tänka sig att delta som intervjurespondenter i studien. Kontaktuppgifter och namn hittade jag i huvudsak via mitt eget professionella nätverk inom barnskyddsarbete. Samtliga tillfrågade arbetar i Västra Finland i kustregionen.

Jag kontaktade fem socialarbetare genom att ringa upp dem och kort berätta om studien och ämnet och tillfrågade dem om de kunde tänka sig att ställa upp på en intervju. Alla fem tackade ja och därefter skickade jag enligt överenskommelse med respondenterna mer ingående information om forskningen, ämnet och vad deltagandet i intervjun innebar. Även en dataskyddsbeskrivning bifogades i e-postmeddelandet.

Jag valde att inte skicka intervjufrågorna till respondenterna på förhand. I den information om studien som respondenterna fick ta del av på förhand fanns endast fyra frågor som klargjorde den centrala frågeställningen. Detta för att ändå ge en utförlig bild av vad intervjun skulle handla om så att de på basen av det ännu kunde ta ställning till om de ville ställa upp på intervjun. Det visade sig vara bra, då en av de

fem tillfrågade efter att ha tackat ja senare återkom och drog tillbaka sitt deltagande. Som orsak till detta uppgav hen att hen upplevde att hen inte hade tillräcklig erfarenhet kring att arbeta med just högkonfliktfamiljer där barnet har växelvist boende som boendeform.

Genom att inte ge detaljerad information om frågorna var målsättningen samtidigt att inte begränsa diskussionen till frågorna i intervjuguiden. Det här beslutet grundade sig i tanken på att något som är väsentligt för frågeställningen men som inte beaktats i intervjufrågorna (se bilaga 1) då kan komma fram mer spontant under intervjun och den informationen kan vara relevant för resultatet av den här studien.

När man genomför intervjuer är det viktigt att skapa en miljö som ger utrymme för att skapa en förtroendeingivande och avslappnad stämning. Därtill är det viktigt att ha i åtanke att den som intervjuas kan vara nervös. (Puusa 2020, 103.) Med detta i åtanke valde jag att göra samtliga intervjuer på plats vid den intervjuades arbetsplats. Detta även om intervjuerna gjordes över ett större geografiskt område längs västkusten. Tre av intervjuerna gjordes i respektive socialarbetares arbetsrum och en i ett mötesrum, även det vid socialarbetarens arbetsplats.

De fyra intervjuerna gav upphov till ett omfattande material. Eftersom samtliga respondenter arbetar på olika orter är utgångsläget att varje respondents arbets-situation och omständighet i det insamlade materialet till stora delar är unik, vilket gör det intressant att se vilka likheter och skillnader som framkommer kring det upplevda handlingsutrymmet. Därav ansåg jag att de fyra intervjuerna utgjorde ett material som är tillräckligt för att analysera och få ett resultat i förhållande till syftet med studien. Som nämnts i det tidigare kapitlet om den teoretiska referensramen så kan man se att personer i en viss organisation utnyttjar sina handlingsutrymmen relativt lika. (Svensson et al. 2021, 16–17). Därför var det av betydelse att respondenterna arbetade på olika orter och därmed inte ingick i samma arbetsteam. I Finland anses det vara karaktäristiskt för barnskyddet att trots att arbetet inom barnskyddet utgår från lagstiftningen så varierar tillämpningen i det praktiska arbetet mellan olika kommuner och också mellan olika team. (Pösö 2010, 327).

Intervjuerna bandades med en diktafon och den sammanlagda ljudupptagningen uppgick till drygt 132 minuter. Efter att ha gjort intervjuerna transkriberade jag dem i sin helhet, vilket genererade 30 sidor text (radavstånd 1 font 12).

4.2 Teoriguidad innehållsanalys

Målsättningen när man analyserar ett kvalitativt material är att skapa en helhet av materialet som gör det möjligt att tolka och dra slutsatser kring det fenomen som undersöks. Detta utgående från ett material som vid kvalitativa studier baserar sig på respondenternas personliga skildring av det som undersöks. (Puusa 2020, 141; 144.) Utmaningen i kvalitativ analys kan anses vara att skapa mening ur ett omfattande material. Det handlar om att hitta det som för studien och forskningsfrågan är väsentligt och om att identifiera betydelsefulla mönster. Samtidigt kan en del av analysen innebära att bland flera fall identifiera vad som skiljer dem åt och att urskilja villkor eller förutsättningar som ger upphov till skillnaderna som identifierats. (Fejes & Thornberg 2019, 35–36.)

I den här studien analyseras materialet genom en teoriguidad innehållsanalys. Analysen är kopplad till teorin i och med att det teoretiska perspektivet tillåts vägleda analysprocessen. Ett annat sätt att analysera kvalitativt forskningsmaterial är att helt utgå från materialet i analysen. Faktum är ändå att det inte är möjligt att göra helt objektiva observationer eftersom forskningsfrågan är utformad av forskaren och det tillsammans med använda begrepp alltid påverkar forskningsresultatet. Genom att välja en teoriguidad analys som metod för att analysera materialet så synliggör man banden till teorin utan att låta teorin styra analysen fullt ut. Vid teoriguidad innehållsanalys utgår forskarens tankeprocess från både teorin och från materialet. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 95–97.)

Även om ovan redovisats för tillvägagångssättet för analysen av materialet i denna studie så är det som Andreas Fejes och Robert Thornberg (2019) framhåller, nämligen att varje kvalitativ studie är unik och att det gör att också det analytiska arbetet blir unikt. De lyfter därtill fram att de mänskliga elementen i kvalitativ forskning utgör både en styrka och en svaghet. När mänskliga erfarenheter och insikter tillåts generera nya förståelser utgör det en styrka, samtidigt som en potentiell svaghet med den kvalitativa forskningen är att den påverkas av exempelvis forskarens färdigheter, forskarens utbildning och hur kreativ forskaren är. (Fejes & Thornberg 2019, 36–37.)

Analysen av materialet inleddes med transkriberingen som kan anses vara det första steget i analysen som helhet. I den här studien har analysen därefter gått till så att jag började med att läsa de transkriberade intervjuerna några gånger för att på det sättet ta mig tillbaka till intervjuerna och den mening som respondenterna tillskrev ämnet och för att få en känsla av helheten. Därefter började jag analysera texterna utgående från det som är relevant för den aktuella frågeställningen. Materialet innehöll också många intressanta delar som inte var relevanta för den här studien och som därmed avgränsades från resultatet.

Efter det färgkodade jag materialet efter de teman som framkom. I det skedet lät jag teorin guida analysen, men tog på det sätt som är möjligt vid teoriguiddad innehållsanalys med också sådana teman som snarare uppkom ur materialet. Efter att ha färgkodat intervjuerna efter de teman som uppkom sammanförde jag dessa till lämpliga kategorier som sedan tolkades och presenteras i avhandlingens resultatkapitel. Med kodning avses i allmänhet att man knyter nyckelord till ett textsegment för att senare lättare kunna identifiera ett uttalande medan kategorisering handlar om en mera systematisk begreppsbildning för att möjliggöra kvantifiering. (Kvale & Brinkmann 2012, 217). Man kan beskriva detta som att forskaren spjälkar upp materialet utgående från vald analysmetod för att sedan skapa synteser som gör det möjligt att bygga ihop materialet och dra slutsatser som presenteras som resultat av studien. (Puusa 2020, 141–142).

4.3 Trovärdighet

På all forskning ställs krav på att den är genomförd och framställd på ett sätt som visar på hög kvalitet. Ofta använder man begreppet validitet när man refererar till om forskningen och de använda metoderna verkligen undersöker det som forskaren haft för avsikt att undersöka. En del forskare anser dock att ett lämpligare begrepp då det gäller kvalitativ forskning är trovärdighet eller tillförlitlighet. (Thornberg & Fejes 2019, 273–276). Jag väljer här att använda begreppet trovärdighet i resonemanget kring hur trovärdiga och tillförlitliga resultaten av den här studien är.

Trovärdighet handlar om hur noggrann och systematisk man varit när studien genomförts. Hela forskningsprocessen från det att forskningsfrågan formulerats till det att data samlats in, analyserats och ett resultat presenterats ska vara noggrant och systematiskt genomförd. (Thornberg & Fejes 2019, 276). För att öka trovärdigheten under forskningsprocessen har jag försökt att i varje delmoment vara tydlig med tillvägagångssätt samt motivera val, avgränsningar och använda metoder för att läsaren ska kunna följa med processen som lett fram till de resultat som presenteras.

Kvaliteten på kvalitativ forskning är kopplad till forskarens färdigheter. Forskaren samlar in och analyserar data och det ställer höga krav på kompetens kring bland annat vetenskapliga tillvägagångssätt, metodansats och metod. (Thornberg & Fejes 2019, 277). För mig är det här första gången som jag genomfört en studie där materialet samlas in genom intervjuer. För varje genomförd intervju blev jag tryggare i min roll som intervjuare, vilket säkert också i någon mån påverkade hur bekväma respondenterna var i situationen.

Samtliga intervjuer resulterade i för forskningsfrågan relevant material. För mig har det varit viktigt att vara lyhörd för det unika i varje intervju. Att inte enbart söka det generella ökar kvaliteten på studien och är samtidigt en indikation på att man som forskare inte söker efter de svar man inför studien tror är tänkbara, utan är öppen för oväntade resultat. För mig har det varit viktigt att försöka förstå varje respondents unika upplevelse av sitt handlingsutrymme i arbetet med högkonfliktfamiljer. Även om jag inspirerats av tidigare forskning i ämnet har jag under hela processen försökt vara öppen för det unika i den kontext som de intervjuade socialarbetarna arbetar i.

Det leder in på frågan om huruvida resultatet av den här studien är generaliserbart. Generalisering av intervjustudier handlar om huruvida resultaten kan överföras till andra situationer och undersökningsspersoner. Men att generalisera behöver inte innebära frågan om man kan generalisera i största allmänhet utan om den producerade kunskapen kan överföras till andra relevanta situationer. (Kvale & Brinkmann 2012, 280.) Resultatet av just den här studien är att beakta som vägledande för vad som skulle kunna hända i en annan situation under jämförbara förhållanden. Men framför allt belyser studien för läsaren en problematik som kan ge en fördjupad förståelse för ämnet och forskningsfrågan.

4.4 Forskningsetiska överväganden

Alla former av forskning berörs av etiska frågor och ställningstaganden. Framför allt i forskning där man är i direkt kontakt med människor så aktualiseras forskningsetiska frågor, vilket är fallet när man gör intervjuer. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 19). De etiska frågorna är inte förknippade enbart med intervjun utan sträcker sig över alla skeden av forskningen. (Kvale & Brinkmann 2012, 77).

Enligt Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2012) uppstår en inledande etisk fråga redan vid tematiseringen av en forskning som baserar sig på en intervjustudie. Den som utför studien bör överväga syftet med intervjustudien inte bara utifrån det vetenskapliga värdet av den kunskap som eftersträvas utan också utgående från om den förbättrar den undersökta mänskliga situationen. (Kvale & Brinkmann 2012, 78). Då detta appliceras på den studie som den här pro gradu-avhandlingen utgör så anser jag att det resultat som den här studien visar potentiellt kan användas för att utveckla arbetsprocesser på ett sätt som kan stärka barnskyddets socialarbetare i sin roll och gynna klienterna.

Några tydliga etiska regler för alla de komplexa situationer som kan uppstå vid kvalitativ forskning går inte att ge. Men det finns vissa allmänna riktlinjer som man kan utgå från. (Larsson 2005, 119.) Dessa riktlinjer berör i allmänhet

informerat samtycke, konfidentialitet, konsekvenser och forskarens roll. Kvale och Brinkmann (2012) framhåller att den som gör forskningsintervjuer inte ska se etiska riktlinjer som svar på ett problem som behöver lösas utan snarare som osäkerhetsområden som det är viktigt att ta i beaktande och reflektera kring under hela forskningsprocessen. (Kvale & Brinkmann 2012, 84–84.) Detta har jag tagit fasta på och har därför försökt att under hela processen reflektera kring hur väl mitt sätt att genomföra studien, hantera materialet och presentera resultatet följer dessa riktlinjer.

Det som också utgjort en viktig grund när jag gjort forskningsetiska överväganden är Forskningsetiska delegationens, TENKs, riktlinjer. När jag kontaktade respondenterna informerade jag dem i enlighet med TENKs riktlinjer om att det är frivilligt att delta och att respondenten när som helst kan avbryta sitt deltagande utan att uppge något särskilt skäl till detta. Därtill blev respondenterna informerade om forskningen och forskningens mål samt hur det insamlade materialet behandlas, också det i linje med TENKs anvisningar. (Forskningsetiska delegationen 2019, 9–10.) Respondenterna informerades därtill om att jag ansökt om och beviljats forskningslov för studien.

Materialet från intervjuerna har samlats in och i den här pro gradu-avhandlingen behandlats på ett sätt som inte äventyrar respondenternas anonymitet. När jag transkriberade intervjuerna valde jag att skriva allting ordagrant och jag markerade också tydligt pauser och upprepningar som förekom samt emotionella uttryck. För att värna om respondenternas anonymitet valde jag längre fram i processen, när utdrag ur intervjuerna återges i resultatkapitlet av avhandlingen, att göra små ändringar för att säkerställa att dialekter och språkliga uttryck som kan anses vara typiska i ett visst geografiskt område inte ska avslöja var respondenten sannolikt arbetar. Detta gjordes utan att någon innebörd i uttalanden förändrades, men i vad jag anser vara ett viktigt led i att värna om anonymiteten. Detta är också nära förknippat med den konsekvensbedömning som Kvale och Brinkmann (2012) ser som ett betydande etiskt övervägande. Med konsekvensbedömning avser de att man måste bedöma konsekvenserna av studien både efter den skada som deltagarna kan lida och också efter de vetenskapliga fördelar som deltagarnas deltagande möjliggör. (Kvale & Brinkmann 2012, 89). När jag reflekterat kring detta har jag kommit fram till att eftersom noggrannhet har iakttagits då det gäller anonymiteten så är inte heller ämnet av sådan karaktär att det kan anses vara sannolikt att det ger några negativa konsekvenser att ha deltagit i studien.

5 RESULTAT

5.1 Socialarbetarnas upplevelse av arbetet med högkonfliktfamiljer

Analysen av materialet visar att de intervjuade socialarbetarna upplever arbetet med familjer där konfliktnivån mellan föräldrarna är hög som utmanande även om deras sätt att hantera utmaningarna och arbeta med familjerna skiljer sig åt. När respondenterna beskrev upplevelsen av arbetet med dessa fall betonades framför allt att de är tidskrävande att arbeta med, att förväntningarna på socialarbetaren kan vara stora från föräldrarnas sida och det som därtill var tydligt är att dessa fall väcker en hel del känslor hos socialarbetarna.

Att den här typen av fall upplevs som väldigt tidskrävande har också tidigare studier visat. Till exempel Saini et al. (2012) fann i sin studie att socialarbetarna upplevde att dessa fall tog upp enormt mycket av deras tid. Detta dels på grund av den tid det tar att utreda anklagelser mellan föräldrarna dels på grund av att dessa familjer verkade vara i en ständigt pågående kris. Socialarbetarna som deltog i deras studie kände sig ständigt behövda av dessa familjer vilket dessutom väckte känslor kring hur det innebar mindre tid för andra fall. (Saini et al. 2012, 1313–1314.)

Respondenterna i den här studien upplevde att dessa fall tar upp mycket tid. En av socialarbetarna jämförde arbetet med familjer där det inte finns konflikter på samma nivå med arbetet med familjer med hög konfliktnivå och konstaterade att det är svårare att arbeta med dessa familjer och mera tidskrävande (respondent 1). En annan av respondenterna konstaterade följande:

...om man tänker procentuellt så är de en liten del, men så där procentuellt av din arbetsvecka eller timmarna på en månad så tar de ju upp jättemycket tid, det gör de.
(Respondent 4)

Att den här typen av fall, trots att de utgör en liten del av socialarbetarnas fall, tar upp en proportionellt sett stor del av socialarbetarens tid medför en form av moraliskt dilemma för socialarbetarna. Detta eftersom den tid som dessa fall upptar samtidigt ofrånkomligen innebär tid bort från andra fall. Det kan leda till att socialarbetaren känner sig stressad och otillräcklig. Tiden blir en faktisk begränsning av

handlingsutrymmet när tiden inte räcker till för alla klienter i den omfattning som socialarbetaren ur ett professionellt perspektiv skulle önska.

Respondent 4 ger också ett exempel på hur små saker kan bli stora för dessa föräldrar och hur de därför återkommande hör av sig till socialarbetaren.

...det kan hända att han har höjt rösten och skulle hon ha bott med honom och haft förtroende för honom så skulle hon lita på att han har kunnat hantera den här situationen, men det är det som är grunden då (brist på förtroende) och då blir de här sakerna väldigt stora och de ligger på och de ringer och det där är väldigt dränerande.
(Respondent 4)

Tre av respondenterna tog upp de förväntningar som föräldrar som har konflikter sinsemellan har på barnskyddet och barnskyddets socialarbetare. De intervjuade socialarbetarna berättade om hur föräldrarna ofta vill att barnskyddets socialarbetare ska ta ställning i konflikten och önskar lägga över ansvaret för beslut på socialarbetaren. Respondenterna tog som exempel på detta upp att det kan handla om fall där den ena föräldern är orolig för att barnet far illa hos den andra eller om fall där det är konflikter relaterade till avvikelser från överenskommet umgänge.

Socialarbetarnas upplevelse var att de förväntades ta ställning i frågor som inte hör till barnskyddet, närmast då kring umgänge och avtal eller avvikelse från befintliga avtal och, som i det andra exemplet nedan, när en förälder är orolig för att barnet far illa hos den andra och därför vill att barnskyddets socialarbetare ska fatta beslut om att barnet inte kan vistas hos den andra föräldern.

...nog har vi ju sådana föräldrar som, om det är något sånt att ett barn inte vill fara till andra föräldern till exempel så i många fall har det varit så att föräldern vill att barnskyddet ska säga att nej, du ska inte föra barnet, du behöver inte föra barnet dit, fast de har till exempel rättens beslut att barnet ska träffa, såna fall, ja så önskar de nog att de får lägga ansvaret på någon annan så att de inte själva behöver ta det.
(Respondent 2)

...och det är ju det förstås som är svårt för den föräldern som för fram det här att då man inte bara kan tro på dem, för den andra föräldern säger ju helt tvärtom kanske och att förklara liksom att man kan inte bara... Om man skulle göra det här jobbet genom att bara tro på vad någon säger direkt och köra på den linjen så skulle det inte funka.
(Respondent 4)

I det senare av citaten ovan så handlade det om anklagelser kring att den andra föräldern var självisk och inte klarade av att bemöta barnets känslor och tankar. I situationer där socialarbetaren förväntas ta ställning behöver socialarbetaren vara noggrann med den egna neutraliteten eftersom en förlorad neutralitet kan vara mycket svår att återfå. (Trevithick 2008, 311). Handlingsutrymmet påverkar därtill den faktiska möjligheten att ta ställning i många av de frågor som kan vara en del av föräldrarnas konflikter. Det som respondent 4 i citatet ovan uttrycker beskriver hurudan situationen i många fall kan vara i arbetet med föräldrar med en hög konfliktnivå. Ofta har föräldrarna helt olika uppfattning om vad som är orsaken till

konflikterna och vem som bär ansvaret för dem. I och med att socialarbetaren inte bara kan tro direkt på vad den ena parten säger, vilket respondent 4 förklarar, så tar det också längre tid att bygga upp en förtroendefylld relation. Det gavs svar från klienten som enligt Blom och Morén (2015, 63) är en förutsättning för en förändring kan då ta längre tid att aktivera.

Många av föräldrarna som har konflikter som har fortsatt under lång tid och som därmed har svårigheter med att få det gemensamma föräldraskapet att fungera bär på starka känslor kring konflikterna. Arbetet med dessa familjer väcker känslor också hos socialarbetarna, vilket blev tydligt i analysen av intervjumaterialet. När respondenterna pratade om de känslor som arbetet väcker, något som återkom i flera skeden av en del av intervjuerna, så kopplades känslorna i flera fall till att socialarbetarna upplevde frustration över föräldrarnas oförmåga att se konflikterna ur barnets perspektiv och till deras oförmåga kring att se hur konflikterna påverkar barnet.

Det faktum att socialarbetarna som ovan beskrivits upplevde att det är tidskrävande att arbeta med högkonfliktfamiljer kopplades också ihop med att det upplevs som svårt att skapa en förändring. Socialarbetarna beskrev hur det kan vara svårt att skapa en förändring trots att de arbetar med en del av familjerna under mycket lång tid, vilket kan ge upphov till frustration. Svårigheten upplevdes till viss del ligga i att det upplevdes som svårt att få föräldrarna att se på familjens situation och konflikterna ur barnets perspektiv. Socialarbetarna beskrev hur föräldrarna inte ser att barnet eller barnen far illa av deras ständigt återkommande konflikter. En av respondenterna beskrev ett fall där situationen bara eskalerat och barnen far illa trots att de som respondenten beskrev det provat det mesta inom barnskyddets öppenvård.

...just det här att skydda barnet, de ser inte att barnen far illa, ingen av dem ser att barnen far illa...
(Respondent 2)

En annan av socialarbetarna svarade på frågan om vad som är mest utmanande med att arbeta med de här familjerna på följande sätt:

Det kanske beror på hur man är som person och hur man jobbar. Jag tror ju överlag att vi jobbar olika som socialarbetare. Men det är kanske att få de här föräldrarna att se det här barnperspektivet och att de är så ofta som att deras fokus inte är, verkligen inte, på hur barnet har det utan att på den där motparten då som man upplever att är svår och jobbig att ha att göras med och den andra har alla fel och där är liksom viktigt att räkna upp det där och gå igenom vad den här expertern har gjort och hur hen har betett sig fel och så här, att det tar så mycket tid. Och sen att svänga det där att se hur det är ur barnets perspektiv, så det är säkert en konst.
(Respondent 1)

Då det gäller känslorna som arbetet med dessa familjer väcker så berättade respondent 1 att arbetet med familjerna väcker mycket känslor och att det samtidigt

är en sak som gör arbetet med de familjerna svårt. Hen hade funderat kring vad det beror på att det väcker så mycket känslor och upplevde att det hänger ihop med vad man själv har gått igenom. Hen berättade att hen hade svårt att förstå hur föräldrarna som har de här konflikterna inte tänker på barnen och det väckte känslor.

En annan av de intervjuade socialarbetarna svarade på frågan om vilka känslor arbetet med den här typen av fall på följande sätt:

...vilka känslor, det blir kanske sedan att man blir inom sig kanske lite så här frustrerad att man inte har tillräckligt med service att ge dem eller man ser att det räcker inte till det här som man gör här, otillräcklighet är kanske det som man känner ibland. Och sedan också kanske ilska ibland och att man inom sig ser att andra föräldern eller någondera föräldern uppför sig på ett sådant konstigt och liksom oförstående sätt att dom inte ser vad det gör åt barnen. Så i diskussioner då med kollegor så kan vi nog ha känslor hit och dit och säga att liksom hur föräldrarna kan använda sina barn som vapen i sådana här konflikter.
(Respondent 3)

I fallet ovan kopplar respondenten ihop känslan av otillräcklighet med att det inte finns tillräckligt med service att ge dem. Det visar att socialarbetaren har en tanke om hur hen skulle vilja gå till väga men att möjligheterna, handlingsalternativen är begränsade. Detta kan utgående från avhandlingens teoretiska perspektiv tolkas som att socialarbetarens handlingsutrymme är mindre än vad socialarbetaren skulle önska och anse nödvändigt för att kunna stöda och hjälpa familjen till en förbättrad situation.

Respondent 3 beskrev känslorna kring arbetet med högkonfliktfamiljer på följande sätt:

...i nåt skede tänker jag med alla de här ärendena så blir man ju också jättefrustrerad själv och man får faktiskt nog jobba med att... att det här, vara lugn och kunna lyssna och på det sättet ha den där professionella, det erkänner jag nog att ibland så tänker man ju kanske att man skulle vilja säga något som inte är så professionellt. Och där tänker jag att om man bara ger och ger av sig också och pratar med dem många gånger i veckan så är det inte vettigt...
(Respondent 4)

Respondenten fortsatte med att berätta om hur hen i stället för att ha återkommande telefonsamtal med föräldern eller föräldrarna i stället försökt bjuda in dem till möten där flera socialarbetare är med och lyssnar på samma sak.

...då upplever jag att det tar bort lite av den här pressen och ångest du själv kan få då du pratar med någon som har väldigt stora förväntningar på dig, att du skulle måsta reagera, att barnet far illa och varför gör ni inte något och aldrig får de någon hjälp och barnskyddet i den här kommunen är si och så och liksom, ja... att själv hålla huvudet kallt så att säga, faktiskt så kan det vara ganska svårt ibland och då är det ju bättre om du har stöd av andra tycker jag.
(Respondent 4)

Ovan tangeras teamets betydelse för arbetet och för handlingsutrymmet, ett resultat som presenteras mera ingående längre fram.

Jönssons tremunksmodell visar framför allt strukturella aspekter av socialarbetarens handlingsutrymme, men för att sedan också förstå varför en socialarbetare väljer ett specifikt handlingsalternativ behöver även värden och principer inkluderas. (Jönsson 2021, 204.) De känslor som arbetet med dessa familjer väckte hos socialarbetarna var i många fall kopplade till föräldrarnas oförmåga att utgå från barnets bästa och sätta barnet i centrum vilket är just grundläggande värderingar och principer som socialarbetare inom barnskyddet delar.

5.2 Legala aspekter och organisationens inverkan

Lagen sätter vissa gränser och ramar för barnskyddets socialarbetares ansvarsområden och uppgift i dessa fall. Den tydligaste gränsen som analysen visar att socialarbetarna ser som avgränsning av det egna handlingsutrymmet utgående från lagen i dessa fall är den mellan barnskyddet och den familjerättsliga servicen dit barnatillsyningen hör. I de fall beslut om växelvist boende görs som ett skriftligt avtal baserat på en överenskommelse mellan föräldrarna och inte genom ett domstolsbeslut så fastställs avtalet av det välfärdsområde som barnet är bosatt i. (Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt 7b §). En uppgift som alltså inte är kopplad till barnskyddet utan är en familjerättslig service. I avtalet om växelvist boende ska ingå närmare villkor för det växelvisa boendet. Till dessa närmare bestämmelser hör bytesrytmen och arrangemang kring detta. (Institutet för hälsa och välfärd 2022.) I de fall det finns en hög konfliktnivå mellan föräldrarna är det vanligt att föräldrarna vänder sig till barnskyddets socialarbetare för att få stöd i frågor kring till exempel just byten och avvikelser från det i avtalet överenskomna, saker som inte barnskyddets socialarbetare har möjlighet att ta ställning till. Gränser garanterar att socialarbetaren inte dras med i andra uppgiftsområden eller roller. (Trevithick 2008, 329).

Analysen visar att dessa gränser också används av socialarbetarna för att tydliggöra barnskyddets uppgift inför föräldrarna när deras förväntningar och krav på respons från socialarbetarna blir i det närmaste gränslös. En av respondenterna beskrev det här på följande sätt:

...jag har blivit skickligare på att inte lägga mig i. Och inte vet jag hur, frustrerande säkert för klienterna, men jag tror att det är viktigt att de vet vad barnskyddet är. Att vi är här för det här barnets skull och vissa saker så kan inte myndigheterna besluta.
(Respondent 2)

Respondenten berättade vidare om hur en förälder återkommande var i kontakt när det var återkommande konflikter kring det växelvisa boendet och ville att hen skulle ringa och säga åt den andra föräldern. Många gånger har föräldrarna uppfattningen att barnskyddet ska bestämma och respondenten hade då varit tydlig med att hen inte kontaktar den andra föräldern och att det inte hör till hen. Lipsky anser att handlingsutrymmet stärker socialarbetarens självkänsla och att det leder till att klientens förtroende för socialarbetaren stärks. (Lipsky 2010, 15). Utgår man från Lipskys resonemang så är det rimligt att anta att en tydlighet kring det egna handlingsutrymmet inför klienten kan vara ett sätt att skapa förtroende och undvika att klienten bär på förväntningar på att socialarbetaren ska gå utanför det egna handlingsutrymmet. På samma sätt kan en osäkerhet kring det egna handlingsutrymmet potentiellt försvåra klientrelationen.

Gränsen mellan barnatillsyningen och barnskyddet var samtidigt något som respondenterna hade funderat kring. Upplevelsen verkade vara att dessa två områden ändå till viss del ofrånkomligt flyter in i varandra och att det ibland kan vara svårt att avgöra vad som hör till vilket område och med andra ord vilket det egna handlingsutrymmet kan anses vara. Detta framkom tydligt när respondent 4 valde att svara på följande sätt på frågan om hur hen brukar arbeta med dessa fall:

...jag tycker det är lite svårt för jag tycker att det är otydligare än om jag tänker på andra barnskyddsärenden jag har, så är det lite så där att man funderar ibland att är det barnskydd eller är det inte barnskydd det här. Att man känner att man, i och med att man rör sig också på det här barnatillsyningsmannens område, att vad är vad egentligen, vad hör det till att det blir de här konflikterna. De har kanske en överenskommelse som då är till pappers eller inte, men ändå så pågår de här konflikterna, alltså det är ständiga stridigheter och barnen lever i det här, så jo det blir ju barnskydd, det finns ju en risk för att barnets utveckling är i fara, det håller ju alla med om.
(Respondent 4)

Även om det finns en gräns för vad som hör till barnskyddets socialarbetare i detta sammanhang så framkom att socialarbetarna valde att använda, att tolka det egna handlingsutrymmet lite på olika sätt. I följande exempel handlade det återigen om fall där en förälder vill att barnskyddets socialarbetare ska ta ställning till om barnet kan fara till den andra föräldern trots rättsens beslut. Ibland väljer socialarbetarna att ändå säga hur de anser att föräldern borde göra.

...ibland, det beror ju på fallet, hur starkt barnskyddsärende det är, liksom vi tänker att hur illa ställt det är hos den andra föräldern, så då kan vi nog ibland säga att klart att vi tycker att så här borde de göra, men vi säger nog att det är som förälderns beslut ändå.
(Respondent 3)

Den gräns som finns mellan den familjerättsliga servicen och barnskyddet tydliggör en ram för barnskyddets socialarbetares handlingsutrymme. Samtidigt

framkom att barnskyddets socialarbetare ofta samarbetade med barnatillsyningen och ibland har gemensamma möten med föräldrarna för att komma vidare.

Organisationens utformning, resurser och serviceutbud tangerades också av respondenterna. Några av respondenterna upplevde att det serviceutbud som fanns inom respektive kommun, både tredje sektorns och den offentliga sektorns, begränsade deras möjlighet att hänvisa till och erbjuda familjerna den service som de ansåg att skulle vara det bästa alternativet. Detta kommer jag att återkomma till längre fram i resultatdelen som omfattar analysdelen gällande insatser. Också det här är något som kan påverka socialarbetarens upplevelse av det egna handlingsutrymmet och också socialarbetarnas upplevelser av stress och frustration.

Maija Mänttari-van der Kuip (2019) uppger att det under rådande välfärdssammanhang som kännetecknas av inbesparingar, omorganiseringar och kontroversiella ideologiska förändringar blir allt mera utmanande för socialarbetare att förverkliga professionella aspirationer och målsättningar. Det här skapar utmaningar i det praktiska sociala arbetet, vilket kan leda till en högre risk för arbetsrelaterad stress. (Mänttari-van der Kuip 2019, 2-3.) En av respondenterna (respondent 3) tog upp att just genomförda omorganiseringar gjort det mera oklart vem som ska sköta vad och i vilken omfattning då det gäller högkonfliktfamiljer. Respondenten i fråga upplevde att oklara besked från förmän väckte frustration och respondenten kände att situationen också gjort att servicen försämrats. En annan av respondenterna (respondent 1) tog i sin tur upp en osäkerhet kring möjligheten att ha ett fortsatt nära samarbete med barnatillsyningen på grund av genomförda organisationsförändringar.

Ovan beskrevs hur analysresultatet visar att arbetet med dessa fall upplevs som tidskrävande. Den arbetsmängd och den tid som finns att tillgå kan utgående från det teoretiska perspektivet på handlingsutrymme tolkas höra till kategorin gränser för handlingsutrymmet som uppkommer utgående från de ramar och förutsättningar som organisationen skapar för socialarbetarens arbete. En av respondenterna beskrev resursbristens inverkan på arbetet med högkonfliktfamiljer på följande sätt:

...det skulle ju nog krävas mera resurser här om vi skulle kunna jobba som vi skulle vilja jobba och liksom kunna erbjuda den servicen åt familjerna, eller just de här familjerna som tvistar och... men att så här är det nu tyvärr.
(Respondent 3)

Citatet ovan visar därtill att det finns en professionell ambition till att arbeta på ett visst sätt med de här familjerna, men handlingsutrymmet begränsas av resursbrist som här tar sitt uttryck i för lite tid. Här kan man dra paralleller till det som Lipsky anser vara karaktäristiskt för gräsrotsbyråkraters arbete, nämligen att de resurser som finns till förfogande ofta är otillräckliga i förhållande till det arbete som gräsrotsbyråkraten förväntas utföra. (Lipsky 2010, 29).

5.3 Profession och team

Enligt Anders Jönsson påverkas socialarbetarens handlingsutrymme av socialarbetarens professionella erfarenhet. Detta är en indikation på att handlingsutrymmets gränser inte är absoluta utan påverkas av den professionella kunskapen och den erfarenhet som en socialarbetare har. Det som också inverkar på hur socialarbetaren använder sitt handlingsutrymme är socialarbetarens vetskap om begränsningarna. Därtill inverkar den erfarenhet som socialarbetaren har av att tolka begränsningarna i det praktiska arbetet. (Jönsson 2021, 195).

Erfarenhetens betydelse för tolkningen av handlingsutrymmet kom fram också i denna studie. Tydligast när respondent 4 svarar på frågan om hen anser att det skulle behöva utvecklas tydligare arbetsprocesser för den här typen av fall.

Det tror jag nog, absolut jo. Då tänker jag speciellt att om du kommer som ny socialarbetare, för jag tänker att du jobbar ju jättemycket med den erfarenhet du har samlat under åren. Och speciellt med såna här föräldrar som har den här konflikten så underlättar det ju om du har erfarenhet och du kan liksom... ja du har erfarenhet av andra som har varit i samma situationer och du har erfarenhet av barnskydd, att du har erfarenhet av livet ska vi säga så underlättar... ...och barnskyddet är ju ofta den instansen som de tänker att är, ja i slutet på raden på något sätt. Så där tänker jag nog på något sätt att det skulle vara en stor trygghet för den enskilda socialarbetaren om det skulle finnas någon form och sen också att kanske nu lite det här också att det skulle göras lite liknande om det skulle finnas någon process eller något styrningsdokument eller jag vet inte vad det skulle vara, men att man jobbar lite liknande överallt då.
(Respondent 4)

Då det gäller de professionella kunskaperna så upplevde en av respondenterna att hen inte riktigt hade den kunskap som hen ansåg att skulle behövas för att hjälpa och stöda dessa familjer. Respondent 1 uttryckte detta på det här sättet:

Kanske det som begränsar är just det att man upplever att man inte har tillräckligt med kunskap eller färdigheter och då är det ju så att det fattas någonting, man skulle behöva någon metod kanske.
(Respondent 1)

Respondent 1 funderade vidare kring de allra svåraste fallen och berättade att hen i något skede hade läst någonstans att det funnits funderingar kring om det skulle finnas en skild enhet eller grupp med socialarbetare som kunde ta sig an dessa familjer och då kanske jobba på ett annat sätt med dem.

Respondent 3 lyfter fram att det oftast krävs nästan ett familjeterapeutiskt sätt att arbeta med dessa familjer. Respondent 4 lyfter också fram att det ofta skulle behövas en terapeutisk ansats, vilket kräver kunskaper som inte barnskyddets socialarbetare nödvändigtvis har, vilket gör det svårt att komma vidare i arbetet med dessa fall. Om dessa situationer konstaterar respondent 4 följande:

Och då upplever jag inte heller kanske att barnskyddet alltid har de kunskaper och de resurser som behövs för att komma vidare...
(Respondent 4)

Att detta är ärenden som kräver mångsidig kunskap från professionella kommer fram i respondenternas kommentarer ovan. Detta är något som också Carmit Katz, Piller Shir och Daniel Efrat Matty (2019) konstaterar utgående från de forskningsresultat de kommit fram till när de undersökt socialarbetares syn på fall där det finns hög konfliktnivå mellan föräldrarna samtidigt som förekommer anklagelser om miss-handel. (Katz et al. 2019, 6).

För att underlätta arbetet med familjer där föräldrarnas konfliktnivå är hög hade flera av respondenterna sökt stöd i arbetsteamet. Särskilt när socialarbetaren träffade båda föräldrarna samtidigt fann socialarbetarna det viktigt att dela arbetsbördan.

...och om det är tillsammans, att man är flera, för det är alltid bra när man har någon annan så hinner man egentligen höra vad som sägs och så på nåt sätt stöda varandra där.
(Respondent 2)

Jönsson anser att det professionella perspektivet kan påverkas på gott och ont när det gäller kollegiets inverkan. Kollegiala möten kan som bäst användas för att skapa en mera nyanserad professionell bedömning av klientens situation. (Jönsson 2021, 198.) Den här studiens resultat kan tolkas som att teamets inverkan främjar det professionella perspektivet och det framkom inte att någon av respondenterna inom ramen för den här studien skulle ha känt sig pressade att handla på ett visst sätt på grund av kollegiala begränsningar.

Ovan har beskrivits hur respondenterna sökt stöd i teamet vid utmanande möten med föräldrar vars konfliktnivå är hög. Respondent 4 beskriver vad man kan anse vara ett sätt att främja det professionella perspektivet på följande sätt:

Och pratar du med några sådana här föräldrar så då du lägger på luren så vet du ibland inte riktigt vad de har sagt för de har pratat om så jätte, jättemycket och då har vi försökt styra det så att nu försöker vi testa lite, det är ganska nytt att vi i stället bjuder in dem till våra teammöten då, så att det får komma, så att vi är många professionella som lyssnar på samma sak.
(Respondent 4)

I det här fallet handlade det också om att man i teamet provade ett nytt sätt att arbeta med högkonfliktfamiljer för att kunna komma fram till något konkret och hjälpa familjerna att nå en förändring.

5.4 Insatser

Analysen visar att den bakomliggande problematiken kring fall inom barnskyddet där barnets boendeform är växelvist boende och konfliktnivån mellan föräldrarna orsakar oro för inverkan på barnets välmående är betydligt mera mångfasetterad än att bara handla om konflikter mellan föräldrarna kring frågor som rör barnets omsorg och vardag. Detta förklarar delvis varför det är svårt för barnskyddets socialarbetare att inom ramen för det egna handlingsutrymmet kunna skapa en förändring.

Respondenterna tog alla upp den mångdimensionella problematik som är vanlig i dessa fall. Respondenterna tog upp att det ofta förekommer missbruksproblematik, psykisk ohälsa, psykiskt våld och obearbetade känslor kring den relation som föräldrarna tidigare haft. Ofta är just den här problematiken även kopplad till barnets klientkap inom barnskyddet och klientskapet bottnar alltså inte enbart i konflikterna mellan föräldrarna och konflikternas inverkan på barnets välmående utan också i de bakomliggande orsakerna. De bakomliggande orsakerna till konflikterna mellan föräldrarna som respondenterna identifierat stämmer väl överens med de riskfaktorer och indikatorer på en hög konfliktnivå som återfinns på en ontogenisk nivå i den ekologisk transaktionella modellen för att förstå riskfaktorer, indikatorer och konsekvenser av en högkonfliktseparation som presenterats i avhandlingens andra kapitel.

Respondent 3 berättade att de i arbetsteamet diskuterat kring att de upplever att det i den region som de är verksamma i saknas ett forum för just den här typen av familjer och föräldrar där konfliktnivån är hög. Respondenten fortsatte genom att resonera på följande sätt:

Vem är det egentligen som kan, på vilket sätt ska man hjälpa dem bäst och vem ska göra det? Barnskyddet har ju sin roll jo, men ofta handlar det ju också om (...) det handlar ju om ett förbrukat förtroende mellan föräldrarna, misstroende och att man tolkar saker och ting negativt. Allt vad som sägs av den andra eller vad barnen har sagt att den andra har gjort så tolkas negativt utgående från den egna referensramen vad man har, att vad jag då som vuxen då i det där parförhållandet var med om eller vad som hände så tolkar jag också det barnen säger. Och det betyder att det sitter ju ganska djupt i de här föräldrarna tycker jag och då handlar det ju om, då kommer vi ju nästan in på sådan här terapeutisk nivå. Det handlar inte om praktiska saker (...), man klarar inte heller av att se att barnen är en egen individ och försöka sätta den biten utan det där egna är så starkt, så därför har vi som tyckt här att det skulle som behövas mera, någon form av terapi eller terapeut med.
(Respondent 4)

I ovanstående citat kommer det fram att just det tidigare parförhållandet och känslor och konflikter som bottnar i det är en orsak till att konflikterna fortsätter under lång tid och på ett sätt som påverkar barnen. Föräldern eller föräldrarna har svårt att anpassa sig till den nya situationen efter separationen. Respondent 1 resonerade på följande sätt kring de bakomliggande orsakerna till konflikterna:

...alltså det finns så mycket annat, det är inte endast de här konflikterna mellan föräldrarna utan annat också som finns med som psykisk ohälsa eller missbruk...
(Respondent 1)

I analysen av insatser är det av betydelse att förstå hur socialarbetarna såg på de bakomliggande orsakerna eftersom det har en inverkan på valet av insats och hur de väljer att arbeta med dessa fall. Det som tydligt kom fram är att socialarbetarna fann att det i många fall behövs ett mångprofessionellt samarbete alternativt ett samarbete med tredje sektorn för att hjälpa dessa barn och föräldrar till en förändring. Respondenternas uppfattning var med andra ord att det behövs också annan service än den som finns att erbjuda från barnskyddets sida för att på bästa sätt stöda och hjälpa dessa familjer.

Inom ramen för det egna handlingsutrymmet handlade det främst om socialarbetarens insatser i form av samtal med framför allt föräldrarna och att ge dessa familjer tid. Två av socialarbetarna beskrev det här på följande sätt:

...ett verktyg som liksom på något sätt i allt socialarbete är det mest verksamma är tid.
(...) att ge tid och prata och träffa.
(Respondent 2)

...jag tänker att vi har haft såna föräldrar som nog man ser att de gynnas av det att de får komma och prata med oss och liksom båda två på samma tillfälle, att de är tillsammans och pratar om det och vi kan försöka medla under diskussionens gång och få dom närmare och sen krävs det ju liksom många träffar. Det är det som, det är ju inte någonting man fixar med en träff och ett samtal utan det krävs ju en viss tid av uppföljning ska vi säga och återkommande check up att hur är det nu...
(Respondent 3)

Ovanstående citat visar att socialarbetarna väljer att arbeta på ett av de sätt som Blom och Morén inom ramen för sin KAIMEr teori beskriver att möjliggör att skapa förändring i socialt arbete. I fallen ovan kan man dra paralleller till de generativa mekanismer som förklarar hur resultat uppstår i socialt arbete. Av exemplen ovan framkommer att socialarbetarna ser det som viktigt att ge dessa familjer tid och att det i dessa fall tar tid att få till en förändring och då är den sociala interaktionen i centrum. Blom och Morén lyfter fram att det är nödvändigt att aktivera klientens gensvar (gensvarsmekanismen) för att resultat ska uppstå och huruvida detta är möjligt påverkas av relationen mellan socialarbetaren och klienten och varaktigheten i klientrelationen. (Blom & Morén 2015, 62–64). Också Sudlands (2020) forskningsresultat visar på vikten av att socialarbetarna långsiktigt stöder familjer och vikten av att använda interventioner som stärker föräldrarna. Detta för att balansera och möta det motstånd som finns hos föräldrarna och för att kunna stärka familjerelationerna. (Sudland 2020, 254).

Enligt Blom och Morén är det nödvändigt att väcka gensvar hos klienten eftersom klientens egen aktiva insats i någon omfattning behövs för att en

förändringsprocess ska kunna fortskrida. (Blom & Morén 2015, 63–64). Men att lyckas utmana föräldrarna i dessa fall till att ändra ett invariant livsmönster innehållande konflikter som spänner över lång tid upplevdes också som utmanande. Hos respondenterna framkom en viss uppgivenhet kring den faktiska möjligheten att komma vidare genom samtal.

...nog tror jag att det finns en möjlighet i de här samtalen som man har med föräldrarna, alltid kan man kanske påverka lite fast det är svårt. För de (konflikterna) har ju ofta pågått länge, för det är svårt att få någon att ja, att få något annat synsätt liksom.
(Respondent 1)

...vi kan diskutera, vi kan prata, vi försöker medla... Ibland lyckas det bra och ibland mindre bra. Men att det som vi saknar här är ju nog en mellanform för sådana här tvister. Någon familjerådgivning, det är ju det som vi ersätter då.
(Respondent 3)

Av det som respondent 3 uttrycker här framkommer att det som respondenten anser att skulle vara en lämplig service till många familjer, familjerådgivning, inte finns att tillgå inom det geografiska området där respondenten i fråga arbetar. Det som för flera av respondenterna var en utmaning i arbetet med dessa familjer var att serviceutbudet på det geografiska område där de är verksamma är begränsat.

Insatserna hängde mycket ihop med hur problematiken uppfattades. Att hitta lösningar på situationen med de verktyg som finns inom ramen för barnskyddet upplevdes delvis som utmanande, något som också Jevne och Ulvik (2018) kom fram till i sin i Norge gjorda studie. Katz et al. (2019) fann i sin studie, som gällde högkonflikt-föräldrar och vårdnadstvister kring delad fysisk vårdnad om barnet, att det i den typen av fall är nödvändigt för socialarbetaren att hitta en balans mellan insatser riktade till föräldern eller föräldrarna och insatser riktade till barnet. (Katz et al. 2019, 6.)

Inom ramen för barnskyddet nämnde respondenterna förutom samtal med socialarbetaren eller socialarbetarteamet också insatser som familjearbete och stödperson. Respondent 3 hade nyligen skickat en familj på familjerehabilitering, även om en sådan insats inte var särskilt vanligt förekommande. Som framkommit tidigare så hänvisades också familjerna ofta till annan service och andra serviceproducenter. De som nämndes var familjerådgivning, församlingens familjerådgivning, psykosociala centers tjänster och av tredje sektorns aktör arrangerade stödgrupper för separerade föräldrar och barn till separerade föräldrar.

Saini et al. (2012) uttryckte baserat på sin forskning en oro för att barn till föräldrar som har svåra konflikter blir utan barnskyddets stöd och tvingas att fortsätta leva i skuggan av dessa konflikter i de fall familjerna hänvisas till frivilliga tjänster. Detta alltså i de fall som servicen och kontakten till barnskyddets avslutas i samband med att familjerna hänvisas vidare till olika former av frivillig service. (Saini et al. 2012, 1310.)

Resultatet av den här studien visar på ett annat sätt att arbeta. Respondenterna i den här studien uppgav att klientskapet hålls öppet och att man följer upp hur barnets och familjens situation utvecklas i de fall familjerna hänvisas till offentlig service som ligger utanför barnskyddet eller till tredje sektorns tjänster. Respondent 4 beskrev detta sätt att arbeta så här:

Men vi har gjort så nu, om jag nu tänker på de ärenden som jag har haft, att vi backar lite från barnskyddet, man har en plan och så låter man de här andra insatserna jobba lite, men vi har också satt något uppföljningsmöte för att kolla liksom vartåt det går och hur det är.
(Respondent 4)

Respondenterna ville följa med hur barnets situation utvecklades och klientskapet avslutades inte med en förhoppning om att den frivilliga servicen som familjen hänvisades till skulle förbättra barnets situation.

6 SLUTSATS

Socialarbetarna som deltog som respondenter i den här studien uppfattade och valde att använda sitt handlingsutrymme i arbetet med högkonfliktfamiljer där barnet har växelvist boende på varierande sätt beroende på situation. Man kan också se det som att socialarbetarna valde att tolka det egna handlingsutrymmet på olika sätt beroende på situation.

Det som framkom i resultatet är att föräldrarnas förväntningar på socialarbetarna, då det gäller att ta parti eller fatta beslut ofta sträcker sig över ett större område än det som finns inom ramen för barnskyddets socialarbetares handlingsutrymme. Föräldrarna vill med andra ord att socialarbetaren ska ta ställning på ett sätt som den gräns som lagstiftning sätter för arbetet inte möjliggör. Resultatet av den här studien visar att socialarbetarna upplevde att de i den här situationerna kunde tolka handlingsutrymmet på ett sätt som underlättade arbetet och möjligheten att vara tydlig i mötet med klienten. Den gräns som lagstiftningen sätter för handlingsutrymmet kunde i vissa fall användas för att tydliggöra den egna rollen som barnskyddets socialarbetare och utgjorde då samtidigt ett sätt att undvika att förlora den egna neutraliteten som behövs för att båda föräldrarna ska kunna ha förtroende för socialarbetaren. Pamela Trevithick anser att gränser fyller en viktig funktion i och med att de säkerställer att socialarbetaren inte dras med i andra uppgiftsområden. (Trevithick 2008, 329). Den funktionen fyllde gränserna för handlingsutrymmet i ovanstående situationer.

Det begränsade handlingsutrymmet visade sig ge stöd för och möjliggöra en avgränsning som socialarbetarna kunde välja att använda för att förtydliga den egna rollen. Samtidigt visar resultatet att socialarbetarna när de anser det vara nödvändigt kunde tolka det egna handlingsutrymmet också på motsatt sätt, till exempel genom att utgående från barnets bästa ge starka rekommendationer om hur föräldrarna borde lösa en fråga utan att ha någon egentlig juridisk möjlighet att ta ställning i frågan.

Resultatet visar också att det i arbetet med familjer där föräldrarnas konfliktnivå är hög samtidigt upplevdes finnas vissa oklarheter kring det egna handlingsutrymmet. Detta framkom främst i vad som uppfattades vara en ibland oklar gränsdragning mellan barnskyddets och barnatillsyningens ansvarsområde.

För att verkligen svara på frågan om hur barnskyddets socialarbetare uppfattar det egna handlingsutrymmet i arbetet med familjer där det finns en hög konfliktnivå mellan föräldrarna och barnets boendeform är växelvist boende så är det av vikt att göra en återblick till hur Svensson et al. beskriver handlingsutrymme. De uppger att handlingsutrymme innebär en möjlighet att välja hur man ska agera utifrån det uppdrag som organisationen sätter. Enligt Svensson et al. innebär att ha handlingsutrymme inte bara att ha möjligheten att välja, utan också att ha kunskapen om och förmågan att bedöma rimligheten i valen. (Svensson et al. 2021, 25.)

De respondenter som deltog i den här studien har var och en sin unika upplevelse av det egna handlingsutrymmet. Det som resultatet visat är att trots socialarbetarnas uppdrag är väldigt lika för alla så är de förutsättningar som organisationen tillhandahåller för att utföra arbetet olika på olika orter och i olika team. Den kontext inom vilken arbetet utförs påverkar således upplevelsen av det egna handlingsutrymmet.

I ljuset av komplexiteten kring fallen med högkonfliktfamiljer där barnets boendeform är växelvist boende så visar resultatet att möjligheten att välja hur man ska agera och uppfattningen om det egna handlingsutrymmet påverkades av organisationens resurser och den service som fanns att tillgå i det geografiska område som respondenten arbetade i. Det uppdrag som organisationen i dessa fall ger socialarbetaren kräver, med tanke på den mångdimensionella problematiken i många fall, varierande service och mångprofessionellt samarbete. De respondenter som upplevde att tillräckliga serviceformer inte fanns att erbjuda till dessa familjer verkade också uppleva det egna handlingsutrymmet som mera begränsat.

Socialarbetaren kunde ha en klar bild av vilken service som skulle behövas men hade sedan inte möjligheten att erbjuda den. Detta påverkade uppfattningen om det egna handlingsutrymmet eftersom möjligheten att välja bland olika insatser var förhållandevis begränsad. Det förklarar varför det är utmanande för barnskyddets socialarbetare att inom ramen för det egna handlingsutrymmet åstadkomma en förändring till det bättre för barnen och föräldrarna. Socialarbetaren uppfattar det egna handlingsutrymmet som otillräckligt när situationen är sådan att det inte finns tillräckliga handlingsalternativ att välja mellan, utan socialarbetarens samtal med föräldrarna upplevs som det huvudsakliga handlingsalternativet.

Tarja Pösö (2010) konstaterar i sin artikel *Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta* att det är möjligt att barnskyddet i Finland har många sådana uppgifter som inte sköts på annat håll eller det helt enkelt inte finns lämpliga serviceformer för. (Pösö 2010, 334). Pösös resonemang är intressant i förhållande till resultatet av den här studien, både då man ser till socialarbetarens handlingsutrymme och till de insatser som görs för att hjälpa högkonfliktfamiljer där barnet har växelvist boende som boendeform. Socialarbetarna som deltog i den här studien verkade som

framkommit i viss mån sakna lämpliga serviceformer för dessa familjer, även om uppfattning om detta varierade något beroende på vilket geografiskt område socialarbetaren arbetade inom.

Resultaten av den här studien visar också återkommande att orsaken till att respondenterna upplevde det som utmanande att arbeta med dessa familjer var kopplad till en känsla av otillräcklighet och svårigheten att åstadkomma en förändring samt till de känslor som fallen väckte hos socialarbetaren. Utmaningarna uppgavs hänga samman med att problematiken i dessa fall är mångdimensionell. Det handlade inte enbart om konflikter mellan föräldrarna som gällde barnets omsorg och vardag utan socialarbetarna berättade om hur det i bakgrunden ofta fanns faktorer som obearbetade känslor från det tidigare parförhållandet, missbruk och psykiskt våld och psykiskt illamående. Med andra ord många av de riskfaktorer som Saini och Polak (2019) identifierat i sin ekologisk transaktionella modell för att förstå riskfaktorer, indikatorer och konsekvenser av högkonfliktskilsmässa eller separation. Att arbeta med den bakomliggande problematiken kräver kunskap på många olika områden och den kunskapen ansåg sig alla respondenter inte ha. Om situationer uppstår där socialarbetaren inte upplever sig ha den kunskap som behövs för att bedöma rimligheten i valet av insats så kommer det att få som följd att socialarbetarens upplevelse av sitt handlingsutrymme påverkas.

Den här studien visar att barnskyddets socialarbeters val av insats är beroende av hur de ser på den bakomliggande problematiken då det gäller konflikterna och av vilken service som finns att tillgå. Den främsta insatsen inom ramen för det egna handlingsutrymmet var samtalen med föräldrarna och att ge dem tid. Insatser som beviljades av barnskyddet var därtill familjearbete och stödperson och om än mera sällan förekommande också familjerehabilitering. Socialarbetarnas insats var därtill att koordinera och följa upp situationen när familjen hänvisades till i första hand familjerådgivning, psykosociala tjänster och tredje sektorns tjänster.

Socialarbetarna som deltog i studien efterlyste ett mångprofessionellt samarbete kring dessa fall. Det fanns ett intresse för att utveckla arbetet med dessa familjer och ett steg i den riktningen var att möta dessa familjer tillsammans med en eller flera kollegor. Att inte lämna ensam i arbetet med dessa familjer sågs som viktigt och verkade inte uppfattas som en begränsning av det egna handlingsutrymmet utan enbart som ett led i att stärka det professionella perspektivet. Det här kan tolkas som en förflyttning från ett individuellt till ett mera kollektivt handlingsutrymme.

Resultatet av den här studien har vissa likheter med resultaten av den tidigare forskningen på området som presenterats i den här avhandlingens andra kapitel. De kanadensiska forskarna Saini et al. lyfte på basen av sin studie fram att socialarbetarna uppfattade den här typen av familjer som krävande att arbeta med och svåra att försöka hjälpa och socialarbetarna efterlyste mera effektiva sätt att ingripa. (Saini et al.

1309–1315). Också Sudlands forskning visade att socialarbetarna hade svårigheter att hitta metoder och sätt att hjälpa dessa familjer. (Sudland 2020, 248). Även denna studies resultat indikerar att det upplevs som utmanande att arbeta med och hjälpa dessa familjer.

Men när Sudland (2020, 248) uppger att många av de socialarbetare som deltog i hennes studie uttryckte att de inte visste vad som skulle vara en lämplig intervention och hur de skulle kunna hjälpa föräldrarna och barnen så skiljer sig resultatet av den här studien något från hennes. Socialarbetarna som deltog i den här studien hade till största del en professionell uppfattning om vilket stöd och vilken service som kunde vara till hjälp men upplevde i flera fall att lämplig service och lämpliga tjänster inte fanns att tillgå i tillräcklig omfattning.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att resultatet av denna studie visar att lösningar på situationer där föräldrarnas konfliktnivå är hög och barnet far illa inte verkar gå att finna enbart inom ramen för barnskyddets socialarbetares handlingsutrymme. Detta konstaterade också Jevne och Ulvik utgående från sin i Norge gjorda studie (Jevne & Ulvik, 29). Det behövs insatser utöver de som kan erbjudas inom barnskyddet.

7 DISKUSSION

Ett ökande antal barn i Finland har växelvis boende som boendeform. En liten del av de barnen har föräldrar som har svåra och utdragna konflikter som påverkar deras välmående. När konflikterna är utdragna och det uppstår en oro för föräldraförmågan och barnets välmående blir det i många fall barnskyddets socialarbetares uppgift att försöka hjälpa familjen och stöda barnets välmående.

Resultatet av den här studien anser jag att visar att det finns ett behov av att utveckla arbetet och metoder för att hjälpa de här familjerna. Det finns ett behov av effektiva sätt att ge dessa familjer sådant stöd som möjliggör en förändring. Därför är det meningsfullt att öka förståelsen för barnskyddets socialarbetares handlingsutrymme och upplevelse av att arbeta med högkonfliktfamiljer. Den här pro gradu-avhandlingen är att se som ett steg i den riktningen.

Den här typen av fall utgör en mindre del av socialarbetarens arbete men tar upp mycket tid och arbetet upplevs som utmanande. De faktorer som ligger bakom konflikterna är många gånger av sådan karaktär att det inom barnskyddet inte finns tillräckliga verktyg för att förändra situationen. Det som den här studiens resultat tydligt indikerar anser jag vara att det behövs byggas upp forum för ett mångprofessionellt samarbete och arbetssätt kring den här typen av fall.

Varje familj och varje konflikt mellan föräldrarna är unik och det är det som gör det så viktigt att socialarbetarna har ett tillräckligt handlingsutrymme och insatser att välja mellan. Ett väletablerat samarbete med professionella aktörer utanför barnskyddet skulle kunna möjliggöra att socialarbetaren kan fokusera på barnet och på att motivera föräldrarna och aktivera de mekanismer som får föräldrarna att ta en aktiv roll i förändringsprocessen. Det behöver finnas insatser tillgängliga både inom barnskyddet och inom ramen för ett mångprofessionellt samarbete som möjliggör en förändringsprocess. Min uppfattning är att det annars finns risk för att barnets klientskap inom barnskyddet fortgår under lång tid och barnskyddet riskerar då att bli en arena för föräldrarnas konflikter.

Perspektivet i den här studien har helt och hållet varit socialarbetarens. För att nå en fördjupad förståelse anser jag att det behövs fortsatt forskning som utgår från både barnets och föräldrarnas perspektiv. I en sådan forskningsansats skulle det vara meningsfullt att ta i beaktande de forskningsresultat som visat att konflikter och

kvaliteten på det gemensamma föräldraskapet inte korrelerar med barnets välmående i samma utsträckning som barnets och förälderns relation gör.

Arbetet med den här pro gradu-avhandlingen pågick i drygt ett år. Forskningsprocessen har fortskridit i stort sett enligt den ursprungliga tidtabellen. Jag har medvetet velat ge arbetet tid, då jag upplever att den process som det innebär att göra en sådan här studie måste innefatta tid för reflektion, tid för att vid behov tänka om och tid för att utvärdera varje steg.

Under arbetets gång har min förståelse för det komplexa i dessa ärenden fördjupats och det kommer att underlätta mitt arbete och min möjlighet att hjälpa de klienter som jag möter i mitt arbete inom barnskyddet, det vill säga de barn som fördelar sin tid mellan två hem och som lever med föräldrar som inte lyckats skydda dem från sina konflikter.

KÄLLOR

- Autonen-Vaaraniemi, Leena (2018) Vanhempien riidat vuoroasuvien lasten näkökulmasta. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (red.) Monen kodin lapset - Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Helsingfors: Gaudeamus, 52-73.
- Blom, Björn & Morén, Stefan (2015) Teori för socialt arbete. Lund: Studentlitteratur AB.
- Emery, Robert E. (2021) Psychological Perspectives on Joint Physical Custody. I verket Bernardi, Laura & Mortlemans, Dimitri (red.) Shared Physical Custody. Interdisciplinary Insights in Child Custody Arrangements. [E-bok]. Refererad 3.10.2022. Tillgängling via <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-68479-2.pdf>
- Evans, Tony & Harris, John (2004) Street-Level Bureaucracy, Social Work and the (Exaggerated) Death of Discretion. *British Journal of Social Work* 34, 871-895.
- Evans, Tony & Hupe, Peter (2020) Conceptualizing Discretion. I verket Evans, Tony & Hupe, Peter (red.) Discretion and the Quest for Controlled Freedom. Switzerland: Springer Nature, 1-13.
- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (2019) Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I verket Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) Handbok i kvalitativ analys. Stockholm: Liber AB, 16-43.
- Finlands officiella statistik (FOS): Familjer [e-publikation]. ISSN=1798-3223. Växelvist Boende 2018. Helsingfors: Statistikcentralen. Refererad 4.10.2022. Tillgänglig online via: http://www.stat.fi/til/perh/2018/03/perh_2018_03_2019-06-17_tie_001_sv.html
- Forsberg, Hannele (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. I verket Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (red.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tammerfors: Vastapaino, 7-21.
- Forskningsetiska delegationen (2019) Etiska principer för humanforskning och etikprovning inom humanvetenskaperna i Finland. Forskningsetiska delegationens anvisningar 2019. Forskningsetiska delegationens publikationer 3/2019. Hämtad från: <https://tenk.fi/sv/etikprovning/etikprovning-inom-humanvetenskaperna> Refererad 10.09.2022.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelun teoria ja käytäntö. Helsingfors: Yliopistopaino.
- Hupe, Peter & Evans, Tony (2020) Discretion in Governance: An Introduction. I verket Evans, Tony & Hupe, Peter (red.) Discretion and the Quest for Controlled Freedom. Switzerland: Springer Nature, 213-220.
- Institutet för hälsa och välfärd (2022) Vårdnad om barn, umgänge och boende. <https://thl.fi/sv/web/barn-unga-och-familjer/social-och->

- halsovardstjänster/familjerättslig-service/vardnad-om-barn-umgange-och-boende. Refererad 23.10.2022.
- Jevne, Kari Sjøhelle & Ulvik, Oddbjorg Skjær (2012) Barnavernets møte med foreldrekonfliktsaker. FONTENE forskning 02/12, 18-32. Tillgängling online via:
<https://www.buyandread.com/next/reader.htm?pub=fonteneforskning&date=20121217&page=18>
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2020) Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? I verket Juuti, Pauli & Puusa, Anu (red.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsingfors: Gaudeamus, 9-19.
- Jönsson, Anders (2021) Handlingsutrymme i en professionell kontext. I verket Linde, Stig & Svensson, Kerstin (red.) Välfärdens aktörer Utmaningar för människor, professioner och organisationer. Tillgänglig online via
<https://books.lub.lu.se/catalog/book/118>, s. 181-212.
- Katz, Carmit & Glucklich, Talia & Piller, Shir & Matty, Daniela Efrat (2019) Between Chaos and danger: Spotlighting social workers' views in cases of child maltreatment accusations in the context of high-intensity parental disputes. Children and Youth Services Review 107 (2019), 1-7.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2012) Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur AB.
- Larsson, Sam (2005) Kvalitativ metod – en introduktion. I verket Larsson Sam, John Lilja & Katarina Mannheimer (red.): Forskningsmetoder i socialt arbete. Lund: Studentlitteratur AB, 91-128.
- Lipsky, Michael (2010) Street-Level Bureaucracy – Dilemmas of the Individual in Public Services. Uppdaterad utgåva. New York: Russel Sage Foundation.
- McIntosh, Jennifer & Chisholm, Richard (2008) Cautionary notes on the shared care of children in conflicted parental separation. Journal of Family Studies 14 (1), 37-52.
- Miettinen, Anneli, Mia Hakovirta, Miia Saarikallio-Torp, Mari Haapanen, Paula Kurki, Laura Kalliomaa-Puha, Ella Sihvonen, Hanna-Mari Heinonen & Netta Kivistö (2020). Lasten vuoroasuminen ja sosiaaliturva Vuoroasumisen nykytila ja merkitys etuus- ja palvelujärjestelmän kannalta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:51. Tillgänglig online via
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162548/TEAS_20_20_51.pdf Hämtad 07.04.2022.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2019) Conceptualising Work-Related Moral Suffering–Exploring and Refining the Concept of Moral Distress in the Context of Social Work. British Journal of Social Work 2019 (0), 1-17.
- Nielsen, Linda (2017) Re-examining the Research on Parental Conflict, Coparenting, and Custody Arrangements. Psychology, Public Policy, and Law 23 (2), 211-229.
- Polak, Shely & Saini, Michael (2019) The complexity of Families Involves in High-Conflict Disputes: A Postseparation Ecological Transactional Framework. Journal of Divorce & Remarriage 60 (2) 117-140.

- Puusa, Anu (2020) Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. I verket Juuti, Pauli & Puusa, Anu (red.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsingfors: Gaudeamus, 103–117.
- Pösö, Tarja (2010) Havainnot suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. *Janus* 18 (4), 324–336.
- Pösö, Tarja (2012a) Epilogi. I verket Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi (red.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tammerfors: Vastapaino, 169–173.
- Pösö, Tarja (2012b) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. I verket Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi (red.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tammerfors: Vastapaino, 75–97.
- Rissanen, Antti (2016) Perhemuodon yhteys Nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen. *Erytistarkastelussa vuoroasuminen*. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (3), 247–258.
- Saini Michael, Tara Black, Kristen Lwin, Arena Marshall, Barbara Fallon, Deborah Goodman (2012) Child protection workers' experience of working with high-conflict separating families. *Child and Youth Services Review* 34, 1309–1316.
- Sudland, Cecile (2020) Challenges and dilemmas working with high-conflict families in child protection casework. *Child and Family Social Work* (25) 248–255.
- Svensson, Kerstin & Johansson, Eva & Laanemets, Leili (2021) *Handlingsutrymme - Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Thornberg, Robert & Fejes, Andreas (2019) Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I verket Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber AB, 273–292.
- Trevithick, Pamela (2008) *Socialt arbete. Teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Laghänvisningar:

Barnskyddslag 417/2007. Tillgänglig via:

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417> Refererad 1.10.2022.

Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt 361 / 1983. Tillgänglig via:

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1983/19830361> Refererad 15.10.2022.

BILAGOR

BILAGA 1. INTERVJUGUIDE

1. Hurudana erfarenheter har du av att arbeta med familjer där föräldrarnas konfliktnivå är hög och barnets boendeform är växelvist boende?
2. Hur upplever du arbetet med dessa familjer?
3. Vilka känslor väcker arbetet med dessa fall i dig?
4. Berätta om hur du brukar arbeta med dessa fall.
Erbjuds service och vilka serviceformer?
5. Finns det service utanför barnskyddet som familjerna hänvisas till?
Om familjen hänvisas till annan service, avslutas då barnskydds-klientskapet?
6. Har ni i arbetsteamet diskuterat gränsdragningen mellan barnatillsynings, familjerådgivningens och barnskyddets eller andra aktörers uppgiftsområde i förhållande till barnfamiljer där föräldrarnas konfliktnivå är hög?
7. Vilka frågor har diskussionen i så fall handlat om i huvudsak?
8. Vilka är de främsta utmaningarna i ditt arbete med dessa familjer?
9. Upplever du att du har ett tillräckligt stort handlingsutrymme eller finns det något som begränsar dig i ditt arbete med dessa fall?
10. Vad skulle kunna underlätta ditt arbete med dessa föräldrar och barn?
11. Kan du berätta om något fall där situationen trots barnskyddets stöd förblivit oförändrad?
Vad anser du att hade varit nödvändigt för att få till stånd en förändring?

12. Kan du också berätta om något fall där du lyckats hjälpa föräldrarna att förbättra samarbetet och sänka konfliktnivån?
13. På vilket sätt har du resonerat kring behovet av att hålla ett barnskydds-klientskap öppet?